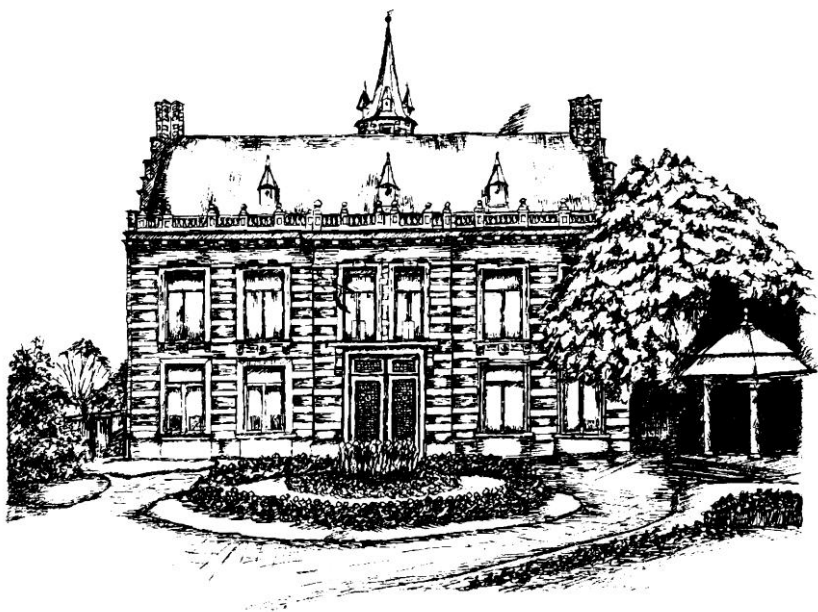

Driemaandelijks tijdschrift
Jaargang XXXII nr. 3 – 2014
Afgiftekantoor Turnhout 1
www.taxandriavzw.be

België – Belgique
P.B.
2300 Turnhout 1
8/4722
P708501

Taxandria Nieuws

Ledenblad van Taxandria,
Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige
Kring van de Antwerpse Kempen v.z.w.

Inhoud

Woord vooraf	1
Permanente opstelling Taxandriamuseum	2
Toespraak bij de opening van het vernieuwde Taxandria- museum	4
Zondag 14 september: Cultuurmarkt aan de Warande	11
Lezing Het Turnhoutse muzikale leven ten tijde van componist Franz Andelhof door Cor Vanistendael	12
Feestelijke herdenking 225 jaar Slag van Turnhout	13
Verslag jaarlijkse statutaire algemene vergadering	14
Verslag van de lezing door Steven Van Impe: Het boek en de Kempen: 500 jaar in de schaduw	15
Voorstelling naslagwerk Turnhoutse priesters – priesters in Turnhout van Willy Van Sprengel	19
Even opfrissen: 25, 50, 75, 100, ... jaar geleden	22
50 jaar geleden overleed politiecommissaris Eugeen Van Cal- ster	29
750 jaar Sacramentsdag: De broederschap van het Heilig Sa- crament of Venerabel van Turnhout	32
Baarle-Hertog: Boek over zendstation MN7 door dhr. Jacques Boone	38
Opnieuw archief geïnventariseerd	40
17e Colloquium De Brabantse Stad	41
Overlijden mevr. Bie De Vel	43
Historische sprokkels	44
Erfgoed in de media en op het internet	46
Voorproefje databank Belgische vluchtelingen tijdens de Eer- ste Wereldoorlog in Tilburg	48
Transcriptie brief van Maria van Brabant, 18 augustus 1394	49
75 jaar geleden: Koning-keizerschieting in Rijkvorsel	50
Bespreking van Revolutie op de koperplaat. Repertorium van politieke prenten tijdens de Brabantse Omwenteling	51
On(t)roerend erfgoednieuws uit Turnhout	54
Turnhout en de Grote Markt. De geschiedenis archeologisch bekeken opnieuw verkrijgbaar	55
Recensie Reisgids naar de Eerste Wereldoorlog	55
Diefstal te Meerle	59
Foto (voorlopig?) onbekend nummer 18	59

Woord vooraf

Beste Taxandrialid,

U heeft wat langer moeten wachten op deze nieuwsbrief – het vakantie-ritme bleef nog even duren-, maar intussen hebben er in de voorbije weken al heel wat erfgoedactiviteiten plaatsgevonden. De veruit belangrijkste gebeurtenis was de heropening van het vernieuwde en volledig ingevulde Taxandriamuseum. Op de volgende bladzijden krijgt u een beschrijving van de nieuwe permanente invulling van de museumkamers en de toespraak die bij de opening werd gebracht. Ik ben er van overtuigd dat u de invulling van ‘ons’ Taxandriamuseum naar waarde zal schatten. Het toekomstige herfstweer is ideaal om samen met uw gezin, familie of vrienden een bezoek te brengen. Als lid van Taxandria kan u steeds gratis het museum bezoeken. Een echte aanrader.

Begin oktober mag u ook het Taxandria Jaarboek in de brievenbus verwachten. Doordat we voortaan met een andere drukker samenwerken, is er enige vertraging op deze publicatie. In de envelop zit eveneens een overschrijvingsformulier voor de betaling van het lidgeld. Dit jaargeld dient voor de bekostiging van het volgende jaarboek (2014) en de vier nieuwsbrieven van volgend jaar. Wil u a.u.b. letten op een stipte opvolging van de betaling? Dit bespaart ons heel wat extra administratief werk. Alvast bedankt voor uw bijdrage.

Het najaar belooft boeiend te worden. Vooreerst plannen we een lezing rond het Turnhoutse muziekleven in de tijd van Franz Andelhof. Deze activiteit kadert in de herdenking van 225 jaar Slag van Turnhout. De nodige info vindt u verder in de nieuwsbrief. In de loop van november voorzien we een exclusieve stadswandeling in het kader van de Eerste Wereldoorlog. Enkele weken later, op 11 december, brengt Sam Van Clemen tijdens een lezing de nodige achtergronden rond Turnhout tijdens de Eerste Wereldoorlog, met andere woorden twee perfect complementaire activiteiten in enkele weken tijd. De nodige info kan u in de volgende Taxandria Nieuws lezen.

*Bert Hendrickx
Voorzitter*

Permanente opstelling Taxandriamuseum: Nieuwe gasten in Hotel Taxandria!

Sinds juni is een ploeg van TRAM41 intensief bezig geweest om de vaste opstelling 'Hotel Taxandria' uit te breiden met twee verdiepingen en... om nieuwe hotelgasten te ontvangen! Voor alle duidelijkheid: 'Hotel Taxandria' is geen écht hotel. Het is de naam van het concept waarmee het Taxandriamuseum de geschiedenis van Turnhout en de Antwerpse Kempen brengt. Er is gekozen voor een thematisch-chronologisch narratief. In dit hotel 'logeren' een aantal figuren die zelf belangrijk

geweest zijn voor de groei van de stad. De allereerste gasten zijn de drie vrouwen van Turnhout: Maria Van Hongarije, Amalia van Solms en Maria Van Zimmeren. De imposante schilderijen van deze dames zijn nog steeds te bewonderen in het museum. Ook personages die verwijzen naar historische figuren zijn er welkom. Wiske Van He(e)rtum, het laatste hert van Turnhout, voelt zich bijvoorbeeld al een tijdje thuis in de museumomgeving. Haar 'hotelkamer' staat volledig in het teken van de jacht.

Sinds midden september krijgen de huidige bewoners gezelschap van zeven nieuwe personages. Elke figuur sluit aan bij een bepaald thema uit de geschiedenis. Enkele voorbeelden:

- De *internaatstudent* die toelichting geeft over de positieve en negatieve gevolgen van de geografische situatie van de Kempen als 'Land aan de grens', het ontstaan van verschillende kolonies.
- De *torenwachter* vertelt in 'Stad zonder muren' over de verschillende militaire opstanden en overheersingen die Turnhout onderging.
- De *archeoloog* toont in 'Onder de grond' vondsten die info geven over de vroegste bewoningsvormen van de Kempen en de evolutie ervan.
- De *troubadour* zorgt voor een crearuimte voor kinderen. Hier kunnen jongeren kleuren, opdrachjes doen en zich verkleeden.

- Op de zolder huist de *kantwerkster* die niet alleen het nationale en internationale belang van de Turnhoutse kant illustreert, maar ook de sociale uitbuiting van de kantwerksters in de 19de en het begin van de 20ste eeuw benadrukt. De fabricage van tijk en laken komt eveneens aan bod.

- Andere kamers van het 'Huis metten Thoren' zijn dan weer ingericht als uitpuilende *Wunderkammers* zoals in de vroegere opstelling, inclusief schouwen en stijlmeubelen. Zo toont bijv. de kamer van de *verzamelaar* in 'Kabinet Taxandria' o.a. de collectievorming van de Taxandriakring met een veelheid aan voorwerpen.

De opstelling met verschillende informatieniveaus is zo geconcipieerd dat een breed publiek met een historische interesse (kinderen, schoolgroepen, gezinnen, grootouders met kleinkinderen), maar zeker ook de historische meerwaardezoeker hun gading kunnen vinden.

Op 11 september vond de officiële opening plaats. Het daaropvolgende weekend bezochten al meer dan 500 geïnteresseerden de nieuwe opstelling. In het voorjaar nodigt de Kring u persoonlijk uit om tijdens een nocturne een geleid bezoek te brengen aan het vernieuwde en volledige ingevulde Taxandriamuseum.

Onder andere op basis van teksten van Ingrid Rombaut en TRAM 41 en de conceptnota van Frederik De Preester (*Handelsreizigers in Ideeën*).

Nieuwsbrief Taxandria 3, 2014

Toespraak bij de opening van het vernieuwde Taxandriamuseum op 11 september 2014

Het Taxandriamuseum is dood. Dit vat in nogal dramatische en sloganeske woorden de mening samen van meerdere museumbezoekers die in 2011 met lede ogen toekeken hoe “hun” Taxandriamuseum werd leeggehaald en de collectiestukken naar het hypermoderne en splinternieuwe museumdepot boven het Speelkaartenmuseum werden overgebracht. Er moest immers tijdelijk plaatsgemaakt worden voor de meer dan geslaagde, ambitieuze en qua concept verfrissende tentoonstelling *Turnhout Terminus, Turnhout Centraal*. Het aantal bezorgde telefoons, gesprekken en raadgevingen die ik hierover kreeg, zijn niet op twee handen te tellen. Samengevat kwam het er op neer: *Ge zult wel zien. Het is er mee gedaan!*

Het voornaamste wat ik uit deze woorden heb geleerd, is dat het Taxandriamuseum héél veel mensen oprecht emotioneel beroert. Dat ze zich persoonlijk betrokken weten bij het wel en wee van “hun” museum. Het was ook interessant om vast stellen dat bezoekers vaak een favoriet (en zeer uiteenlopend) collectiestuk hadden dat ze koesterden, boven de vele honderden andere voorwerpen of schilderijen. Zeker toen de maquette werd overgebracht naar de eerste verdieping van het stadhuis barstte de bom en stonden er meerdere Turnhoutenaren in gevechtshouding klaar om dit paradepaard met hun leven te beschermen. Er viel niet mee te sollen. En terecht.

Het Taxandriamuseum is dood, deel twee. Het zwaard van Damocles hing pas echt boven het museum toen we in de wandelgangen hoorden dat het stadsbestuur fors moet besparen en overweegt om een deel van het patrimonium te verkopen. Ook het Taxandriamuseum kwam even in dit doemscenario ter sprake. Moet de Taxandriacollectie vertrekken naar een andere, minder geschikte locatie? Krijgt het Huis metten Thorren een andere ceremoniële of administratieve bestemming? Kan een degelijke museale werking gegarandeerd blijven? Vele vragen waarop we geen afdoend antwoord kregen. Gelukkig stelde het schepencollege ons begin november gerust. De stedelijke musea, waaronder het Taxandriamuseum, konden in de toekomst blijven bestaan, weliswaar rekening houdend met ingrijpende besparingen op de werkings-, aankoop- en restauratiebudgetten van TRAM41.

Het Taxandriamuseum is dood, deel drie. Toen we eind vorig jaar te horen kregen dat de vaste opstelling over het gehele museum een concrete, kwaliteitsvolle vorm zou krijgen, maakten sommigen zich wat zorgen over moeilijke woorden uit het hedendaags museumbeleid als: collectiemobiliteit, heldere profilering, uitgepuurde presentatie, doorgedreven en doelgericht aankoopbeleid, collectieplan en het onherroepelijk afstoten van ooit met liefde aangekochte of gekregen voorwerpen. Dit is immers noodzakelijk om te *overleven* in een steeds professioneler (inter)nationaal erfgoedlandschap met visitaties van kritische specialisten die bepalen of de musea al dan niet kunnen genieten van de broodnodige subsidies. Ingrijpende (lees pijnlijke) keuzes moesten gemaakt worden...

Het Taxandriamuseum is dood. Leve het vernieuwde Taxandriamuseum. Beleidsmakers en andere verantwoordelijken voelden -sommigen wat sneller dan anderen- al snel aan dat een toekomstgerichte en bestendige aanpak voor het Taxandriamuseum noodzakelijk was. De Taxandriakring kwam al in 2011 enkele keren samen om een nieuw concept voor het museum te ontwikkelen. Dit bleek geen sinecure te zijn, gezien de immens grote en diverse collectie. Een luxeprobleem, zoveel stukken en mogelijke thema's om wel drie musea te vullen.

Of misschien was een nieuw gebouw met negen verdiepingen, bekleed met handgekliefde Indische natuursteen wel wenselijk geweest? De voetjes konden best onmiddellijk opnieuw op de grond komen.

In 1903 bij de oprichting van Taxandria, de Geschied- en oudheidkundige Kring van de Antwerpse Kempen, was de ambitie eveneens groot, maar de realiteit bescheidener. De eerste stukken – veelal archeologische vondsten, gravures en oude alledaagse gebruiksvoorwerpen – die Taxandria kon verwerven, werden verzameld in een lokaal op de Botermarkt (het huidige Zegeplein) dat in handen was van het Syndicaat van Reizigers, Klerken, Handelaars en Patronen. Bij het oprichten en de uitbouw van een Kempisch museum dacht kanunnik Jozef Jansen doelmatig aan (ik citeer) *de schatten die nu nog onder het stof liggen, op te delven en in hunnen vollen glans aan de Kempischen inwoners te doen schitteren. Zij zal ook niet min bijdragen om den slaperigen geest der inwoners op het gebied van kunst wakker te schudden. [...] Zoo zal het misprijzen, dat als een waas over de Kempen hing, verdwijnen. [...] Kempenaren, beseft dezen toestand en leent al uwe krachten aan het opbeuren uwer Geschiedenis, dat u in achting en liefde zal doen klimmen.* Met een ijzeren hardnekkigheid en onvermoeibaarheid wilde Jansen deze woorden in praktijk brengen.

De collectie nam in twee jaar fors toe, zodat moest uitgekeken worden naar een andere, meer geschikte locatie. Het Turnhoutse stadsbestuur kon dit praktische probleem oplossen door twee zalen op de bovenverdieping van het kasteel van de hertogen van Brabant ter beschikking te stellen. Na een oppervlakkige opknapbeurt konden het eerste echte museum van Taxandria en *de bewaarplaats der oorkonden* op 23 april 1906 plechtig ingehuldigd worden. Een feest werd ingericht met een corpulente lunch op het oude stadhuis van Turnhout.

Al snel waren ook de moeilijk toegankelijke zalen van het kasteel te klein. Bovendien had de provincie het uitgeleefde gebouw aangekocht om het grondig te restaureren en een nieuwe bestemming te geven. In een bestuursvergadering van 1911 werd aldus besloten om in eigen beheer een nieuw museum te bouwen.

Na een relatief korte zoektocht kon Taxandria in de nieuw aangelegde, maar nog niet verharde, dus slijkerige Mermansstraat tegen gunstige voorwaarden een perceel grond verwerven. Het museum werd kosteloos ontworpen door Jules Taeymans, provinciaal bouwmeester en tevens bestuurslid van de Kring.

Het ontwerp van de voorgevel in Vlaamse neo-renaïssancestijl werd geschetst door kanunnik Jansen en verder uitgewerkt door architect Dupont. De fondsenwerving en de opvolging van het lastenboek gebeurde nauwgezet door de secretaris Jules Diercxsens en zijn echtgenote. Financiële en andere schenkingen kwamen niet enkel van enkele vooraanstaande Turnhoutse en Kempische families, maar ook van o.a. koningin Elisabeth, kardinaal Mercier, monseigneur Heylen, bisschop van Namen, Baron Charles de Brocqueville, de latere eerste minister en de opeenvolgende Antwerpse gouverneurs Cogels, Baillet-Latour en Van de Werve, de abten van Tongerlo en Averbode...

Op 25 november 1913, bij het tienjarig bestaan van de Kring werd het nieuwe volwaardige privémuseum, voluit *Museum van Oudheidkunde en van de Folklore der Kempen* ingehuldigd. Om 1 uur 's middags vond een banket plaats in het hotel "De Gulden Poort" met een tien gangenmenu. Zeelandse Oesters, foie gras, kreeft op zijn Amerikaans, hoen van Toulouse, taarten en desserts moesten de hongerige magen vullen. Kostprijs: vijf franken, zonder de wijnen.

Er waren volgens een aanwezige journalist uitzonderlijk ook *eenige dames aanwezig, geen suffragetten zoals men in Engeland vindt, maar dames die zich wijden aan de wetenschappelijke en maatschappelijke*

beroepsontwikkeling van ons volk en zich op dat gebied heel wat verdienstelijker maken dan de Engelsche kiesrechtdames.

Andere journalisten focusten vooral op de kwaliteit van het nieuwe museum. Edmond Rahir van de *Touring-Club de Belgique* schreef eveneens in scherpe woorden *(in een vrije vertaling uit het Frans)* dat het belang van het Taxandriamuseum groot is, zeker wanneer we het vergelijken met de stad die het siert. *Laten we niet enkel hulde brengen aan het initiatief om een vormende instelling op te richten in een streek die ver verwijderd is van enig belangrijk intellectueel centrum, maar ook aan de volhardende energie die nodig was om zo'n interessante stukken te verzamelen.*

Door de Eerste Wereldoorlog - toen de Duitsers in het museum een apotheek vestigden - en het uitblijven van de nodige subsidies was het niet eenvoudig de leningen af te betalen en werd in 1926 de stad eigenaar van het gebouw.

Door de gestage aangroei van het museumbezit en dus een nijpend plaatsgebrek heeft de stad concrete plannen gehad om het museum te verhuizen naar een veel ruimere locatie in de Otterstraat, vlakbij de Grote Markt. Dit te ambitieuze plan werd al snel opgeborgen, maar dook tot en met de jaren 1980 toch enkele keren weer op.

Uiteindelijk werd geopteerd voor een ingrijpende uitbreiding van het museum in de Mermansstraat in 1930, en dit voor de in die tijd aanzienlijkesom van meer dan 127.000 frank, volledig betaald door het stadsbestuur. Er werd een extra verdieping boven de grote tentoonstellingszaal opgericht en elektriciteit en centrale verwarming werden aangelegd.

Alle inspanningen van kanunnik Jansen en bij uitbreiding het Taxandriabestuur om een kwaliteitsvolle en representatieve museumcollectie bijeen te brengen, getuigen van een ijzersterk engagement en volgehouden vastberadenheid. Jansen kende zijn wereld maar al te goed om te beseffen dat donateurs gevoelig zijn voor erkentelijkheid. Daarom liet hij een houten erelijst aan de ingang van het museum plaatsen met het opschrift: *Wie de kennis van het Schoone en het Verleden bevoordeelt, doet wel aan de landstreek en de beschaving*, met vermelding van de weldoeners van het museum. Een andere lijst van latere datum kan u in de huidige opstelling tegenkomen.

Het vruchtbare resultaat werd opgemerkt door de lokale en nationale pers. In een artikel uit *De Standaard* werden het kunstbezit en de aanwinsten van het Taxandriamuseum als belangrijk beschouwd.

Volgens de Gazet van Antwerpen was Taxandria al in 1930 goed op weg om *één der volledigste en schoonste musea uit onze provincie* te worden.

Uit erkentelijkheid aan de stad stelde de Kring voor om het vernieuwde museum bij de

inwijding in juli 1931 als 'stadsmuseum' te betitelen, inclusief medebestuur door vertegenwoordigers van het schepencollege.

Oh ja, het jubelbanket in de feestzaal van de katholieke Kring Amicitia was voortreffelijk, aangevuld met geestdriftige heildronken.

In 1936 was een restauratie en totale herinrichting van het museum aan de orde. Dit was noodzakelijk omdat de gehele en uitgebreide privéverzameling van kanunnik Jansen aan het museum werd geschonken. Gedurende drie maanden werkte Jansen, samen met het stadspersoneel aan deze operatie. Pas op 13 juni 1937 openden Jules Hoste, minister van onderwijs en baron Holvoet, provinciegouverneur plechtig het museum. Nadien genoten de aanwezigen van een zevengangen menu met o.a. schildpaddensoep, kalfszwezeriken, tarbot, kiekeken, kreeft en desserts.

Het is interessant om te vermelden dat toen voor het eerst een gedrukte "beredeneerde catalogus" van het Kempisch museum werd opgemaakt. Deze vermeldde vijftien nieuwe afdelingen en zes thema's: historie, folklore, economie, kunst, politiek en maatschappelijk leven. Toen al was er sprake van een archeologie- en jachtkamer, een Kempische herberg met volkskunst en -kunde, een kant- en kleerkamer en een sallet van een Kempische verzamelaar. De huidige vernieuwde opstelling toont dus nog heel wat gelijkenissen met deze beschreven afdelingen. De daaropvolgende decennia kende het Taxandria geen ingrijpende veranderingen. Na Jansen zorgde conservator Mon Peeters voor meerdere interessante aankopen en een bestendiging van de kwaliteit en regionale naambekendheid van het museum.

Pas in 1990 vonden de Kring en de stad een nieuwe (en tevens huidige) locatie in het *Huis metten Thoren*. De afspraak was zo dat het stadsbestuur de nodige renovatie- en aanpassingswerken op zich zou nemen en dat een nieuw op te richten vzw Vrienden van het Taxandriamuseum samen met de Taxandriakring zouden zorgen voor de bekostiging van de interieurwerken, de noodzakelijke restauratie van de voorwerpen en de presentatie van de collectie. De rol die voormalig voorzitter Francis De Vel heeft gespeeld, verdient extra aandacht. Het was hij die de nodige aanzienlijke fondsen kon verzamelen bij Kempische particulieren, serviceclubs en multinationals. Samen met stylist Alex Op De Beeck en archivaris Harry de Kok zorgde meneer De Vel voor een degelijke vernieuwing van o.a. de tentoonstellingskasten en een doordachte selectie van de te tonen stukken. De oude vitrines gingen immers al bijna 60 jaar mee. In juli 1996 werd het gerenoveerde museum heropend. Ik vond hierrond geen bronnen, maar de kans is reëel dat een banket niet ontbrak.

Vandaag wordt een belangrijk volgend hoofdstuk toegevoegd aan de meer dan 100 jarige geschiedenis van het museum. Ik denk dat ik in naam van vele aanwezigen mag zeggen dat de nieuwe opstelling naar een concept van Frederik De Preester, een scenografie van Koen Bo-vee, (kunst)historisch onderzoek van Marie-Paule Peeters en vlot leesbare teksten van Karl Van den Broeck als zeer geslaagd mogen beschouwd worden. Het luisterend oor van Frederik bij vele betrokkenen zorgt uiteindelijk voor een perfect compromis tussen warme museumzalen, een voldoende aantal museumstukken om verschillende verhalen te kunnen brengen en dit in een hedendaagse, educatief verantwoorde en frisse vorm. De medewerkers van TRAM41 en de stadsdiensten hebben de laatste weken het allerbeste van zichzelf gegeven tot het welslagen van deze operatie. Proficiat en hartelijke dank!

De fans van de oude opstelling kunnen nu bij de volledige invulling van het museum op beide oren slapen. Neen, het Taxandriamuseum is niet dood, maar springlevend en klaar voor de toekomst!

Eén kleine kanttekening: elke opening van het nieuwe of vernieuwde Taxandriamuseum tot hier toe werd afgesloten met een corpulent feest-banket met overdreven veel gangen. Ik maak me nu alvast op voor een gevulde maag met schilpaddensoep, oesters, kalfszwezeriken, kreeft en een uitgebreid dessertsbuffet. Alvast bedankt en smakelijk ☺!

Bert Hendrickx

Zondag 14 september: Cultuurmarkt aan de Warande

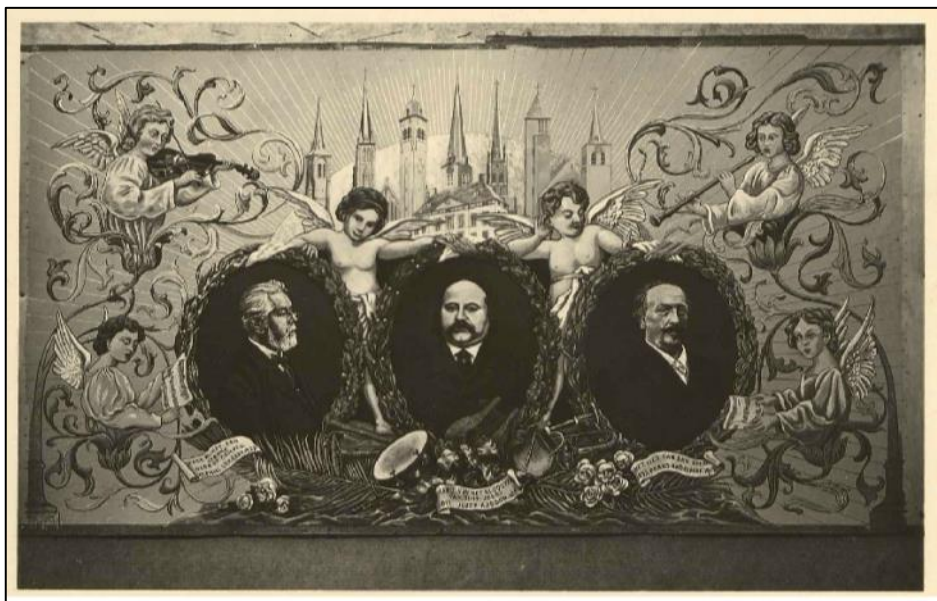
De Taxandriakring heeft op 14 september - zoals elk jaar - haar werking voorgesteld op de Cultuurmarkt in de voortuin van De Warande. Je moest er op bepaalde momenten over de koppen lopen, zo druk was het. Niet enkel mochten we enkele nieuwe leden inschrijven, oud getrouwe leden kwamen ook gewoon even langs om een gezellig babbeltje te maken. Hartelijke dank aan Cultuurcoördinatie voor de organisatie van deze activiteit.

Lezing door dhr. Cor Vanistendael op donderdag 16 oktober: Het Turnhoutse muzikale leven ten tijde van componist Franz Andelhof

Op donderdag 16 oktober om 20.00 uur zal dhr. Cor Vanistendael een lezing houden op de zolder van het Taxandriamuseum, Begijnenstraat 28.

Franz Andelhof (100 jaar geleden overleden) is één van die componisten die onwillekeurig spreekt tot de verbeelding van velen. Zijn gedrevenheid en zijn impact op de muzikale ontwikkeling van zijn omgeving worden algemeen erkend. Maar hoe zag die muzikale omgeving er destijds uit? En hoe kun je Andelhofs verwezenlijkingen tegen die achtergrond lezen? In hoeverre was het Turnhoutse muzikale leven specifiek of net niet? En tenslotte, in hoeverre was Andelhof een Turnhouts componist, zoals sommigen claimen? Dit zijn vragen waarop Cor Vanistendael een passend antwoord zal trachten te geven, gebaseerd op zijn onderzoek zowel in Turnhoutse archieven als deze op andere plekken in dit land. De lezing zal doorspekt zijn met luisterfragmenten en veel beeldmateriaal.

Cor Vanistendael (° Leuven, 01/12/1971) studeerde Oost-Europese Talen en Culturen aan de Universiteit Gent (1990 – 1995) en werkte aansluitend meer dan 8 jaar in de privésector als HR consultant. De laatste 5 daarvan werkte hij voor Deloitte om daarna een carrièreswitch te maken en over te stappen naar de erfgoedsector. Een keuze die werd ingegeven door een groeiende belangstelling voor wetenschappelijk onderzoek naar muziekcultuur, meer in het bijzonder naar de oorsprong van folkinstrumenten.

Hiervoor verwierf hij een studiebeurs van de Vlaamse Gemeenschap. Aansluitend werkte hij bijna 2 jaar als freelance researcher voor het Museum Vleeshuis in functie van de nieuwe permanente opstelling. Deze ging open in 2006 en bevat onder andere een danszaal, waarvoor hij het concept en de invulling uitdacht. Met de jaren specialiseerde hij zich steeds verder in het specifieke domein van de folk- en dansgeschiedenis. Momenteel loopt een aanvraag om te doctoreren aan de vakgroepen Kunstgeschiedenis en Geschiedenis aan de Universiteit Gent. De voorgestelde titel luidt: "De verspreiding van nieuwe dansrepertoires via Burgerlijke muziek sociëteiten in de Frans-Hollandse Periode in de Zuidelijke Nederlanden." Momenteel werkt Cor als Erfgoedcoördinator voor Erfgoedcel Noorderkempen.

18 oktober:

Feestelijke herdenking 225 jaar Slag van Turnhout

Op 18 oktober vindt de *herdenking 225 jaar Slag van Turnhout* plaats met tal van activiteiten op en rond de Grote Markt, inclusief een mini-thematentoonstelling in het Taxandriamuseum. Alle informatie zoals geschiedenis, activiteitenkalender, ... vindt u op <http://www.slagvanturnhout.be>

Als smaakmaker vindt u in de voortuin van het Taxandriamuseum twee "buitgemaakte" Oostenrijkse kanonnen terug.

Verslag jaarlijkse statutaire algemene vergadering

De algemene vergadering van Taxandria kwam op donderdag 15 mei om 19.30 uur samen in het Taxandriamuseum, voorafgaand aan de lezing “Het boek en de Kempen: 500 jaar in de schaduw”.

Na de verwelkoming en de goedkeuring van het verslag van de vorige algemene ledenvergadering werd het activiteitenverslag van 2013 voorgelezen door secretaris Marie-Paule Peeters. Nadien volgde het financieel verslag. Bij de statutenwijziging van 2005 werd bepaald dat de leden van de raad van bestuur benoemd worden voor een termijn van zes jaar en herverkiesbaar kunnen zijn. Het bestuur werd herbenoemd en het mandaat van de raad van bestuur werd verlengd voor de periode 2014-2020. De algemene vergadering keurde beide verslagen goed en besliste unaniem décharge te geven aan de raad van bestuur en de schatbewaarder voor het werkjaar 2013. Er waren geen vragen of variapunten.

We bedanken alle leden voor het vertrouwen in onze vereniging. Ook hartelijke dank aan alle bestuursleden en andere vrijwilligers die zich in de loop van 2013 op één of andere manier hebben ingezet om de goede werking van onze Kring te bestendigen en te verbeteren.

Kartonnen Wapens – Het kaartspel in de Eerste Wereldoorlog

Tijdens de Eerste Wereldoorlog is het kaartspel alom tegenwoordig. Het is nagenoeg de enige vorm van tijdverdrijf die in de loopgraven kan worden beoefend. De Duitse overheid schat het belang van speelkaarten dan ook hoog in en promoveert ze tot ‘kriegswichtig’. De fabricage van kaartspellen is voor de oorlogsvoering even essentieel als munitie! ‘Kartonnen wapens’ bekijkt de oorlog vanuit een vergeten of onbekende invalshoek. De scenografie heeft het niet over de militaire en politieke geschiedenis, over veldslagen en generaals, maar voert de bezoeker via het kaartspel tot in de loopgraven. De expositie toont in zes hoofdstukken nooit of zelden geziene originele objecten, waaronder heel wat foto’s. Het materiaal komt uit de eigen collectie van het Museum van de Speelkaart en uit de private verzameling van Alex Clays (Lokeren).

Deze zeer geslaagde tentoonstelling vindt plaats in het Nationaal Museum van de Speelkaart tot 30 november 2014.

Verslag van de lezing door Steven Van Impe: Het boek en de Kempen: 500 jaar in de schaduw

De geschiedenis van het gedrukte boek is voornamelijk een stedelijke geschiedenis. Ze speelt zich af in Antwerpen, Gent, Leuven en Brussel, in Amsterdam, Parijs, Rome en Bazel. Maar ook in kleine steden, in dorpen en gehuchten en op het platteland heeft het boek zijn geschiedenis. Deze periferie wordt door boekhistorici nauwelijks bestudeerd – of zelfs helemaal niet. Misschien wordt het tijd om deze ‘vergeten geschiedenis’ nu eindelijk boven te spitten. Want ook de Antwerpse

Kempen hebben een rol gespeeld in het verhaal van het boek, zelfs lang voor Pieter Corbeels als vluchteling in 1796 toevallig in Turnhout terecht kwam en daar de basis legde voor Brepols en Carta Mundi. Dit was het uitgangspunt van de lezing van Steven Van Impe, sinds 2006 conservator oude drukken en handschriften aan de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience in Antwerpen.

De spreker begon bij de uitvinding van de boekdrukkunst in 1453 door Johannes Gutenberg. Hierover is echter amper iets geweten. Zeker is wel dat diens druktechnieken tot 1800 in gebruik zijn gebleven. Nicolaas heeft het principe van het boekdrukken geperfectioneerd. Hij maakte gebruik van losse en herbruikbare loden letters en een gietprocedé met een letterkast. De letterzetter maakte een zetsel dat naar de drukpers ging. Op deze manier kon zeer snel een grote productie worden gerealiseerd. Vele andere drukkers hebben deze werkwijze gekopieerd. Het betekende een ware revolutie en zorgde voor een snelle verspreiding van de boekdrukkunst over heel Europa. In het latere België was Dirk Martens in Aalst de eerste drukker, hoewel zijn medewerker Jan Van Westfalen het procedé importeerde vanuit Duitsland.

Deze laatste was zelfs de initiatiefnemer van Martens' atelier, maar hij is al snel weer vertrokken. Daarna volgde een geleidelijke verspreiding in de Nederlanden. Pas in 1481 telde Antwerpen met Matthias Van der Goes, Gerard Leeu en Goovaert Back eigen drukkers. Maar mede door het goed uitgebouwde handelsnetwerk zou de Scheldestad uitgroeien tot één van de belangrijkste drukkerscentra van de wereld.

De periode 1470-1490 was er één van crisis in de drukkerswereld. Vele drukkers gingen failliet, in de kleine steden is de boekdrukkunst toen zelfs uitgestorven. Dirk Martens verhuisde bijvoorbeeld naar Antwerpen. Dat verklaart bijvoorbeeld waarom er in Turnhout geen drukkers zijn geweest tot op het einde van de 18de eeuw. Er kwam dus een concentratie in de grote steden, met name dan in Antwerpen. Daar zijn ook drukkers afkomstig uit de Kempen actief geweest. Michiel Hillen van Hoochstraten (+ 1477) werkte in Antwerpen van 1506 tot 1546. Hij was er met 500 werken de grootste drukker voor de opkomst van Plantijn. Hij drukte boeken van de grootste humanisten, ook van protestantse schrijvers. Hij bleef hierin echter heel voorzichtig, zodat hij niet in moeilijkheden is gekomen. Zijn zoon Jan werkte in zowat heel Europa en hij drukte wel aangebrande theologische werken.

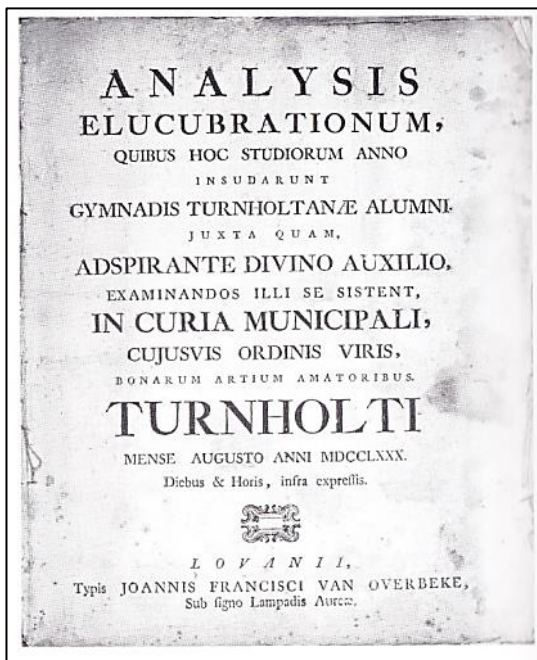
Martinus Nutius uit Meer (+1515) werkte in Antwerpen van 1450 tot 1458. Hij drukte vele Spaanstalige werken. Deze werden massaal getransporteerd naar de Nieuwe Wereld, waar ze nu nog in bibliotheken te vinden zijn. Hij had drie zonen-boekdrukkers, zij waren echter meer lokaal werkzaam. Zo drukten ze de costumen van o.a. Mol, Balen en Dessel. In het algemeen is het verband tussen de Kempen en de boekdrukkunst nog maar weinig onderzocht. De focus ligt op Antwerpen en Christoffel Plantijn.¹

¹ Vers van de pers over hem: Sandra Langereis. *De woordenaar. Christoffel Plantijn, 's werelds grootste drukker en uitgever (1520-1589)*. Amsterdam, 2014, Balans. *Nieuwsbrief Taxandria* 3, 2014

Een andere kwestie was de boekenconsumptie. Kerken, abdijen, kloosters (Corsendonck bvb.), scholen, bibliofielen hebben boeken aangekocht en bibliotheken aangelegd. De bibliotheek van Corsendonck werd in Antwerpen geveild in 1785, de catalogus ervan is bewaard gebleven. Ook de abdijen van Postel, Westmalle en Tongerlo bezaten goed uitgeruste bibliotheken. Drukwerk voor Turnhout heeft ook bestaan. Voor de Latijnse school zijn schoolboeken, toneelopvoeringen en prijsuitreikingen geproduceerd. Er is echter amper iets van bewaard gebleven. Ander gelegenhedsdrukwerk betrof gedichten, thesissen en wetgeving.

Nog enkele bekende namen van Kempenaars. J.F. Van Overbeke drukte cursussen theologie in Leuven en was ook pedel van de faculteit theologie. Hij was ook stadsdrukker van Leuven. Een bekende bibliofiel was de Turnhoutse stadssecretaris Jan Gevaerts. Hij liet boeken drukken door Nutius. Zijn bibliotheek werd geveild in 1668 na de dood van diens zoon. Over de inhoud ervan is echter niets bekend, noch over de manier waarop hij boeken verwierf. Boekhandelaars waren er echter zeker. Sommigen reisden rond, anderen hadden een vaste standplaats. Joris De Hoze uit Turnhout was niet alleen een redelijker, maar ook een boekhandelaar. Hij werd echter verbannen uit onze stad als calvinist.

Boekveilingen zijn er ook geweest. Boeken hadden in vroegere tijden immers een erg lange levensduur en leidden tot een florerende markt in tweedehandsboeken. Vele catalogi zijn bewaard gebleven, maar deze zijn een erg selectieve bron. Vaak zijn ze immers onvolledig en betrof het samengestelde collecties. Ze zijn vooral interessant voor onderzoek naar de inhoud van een bibliotheek en zijn ook interessant om meer te weten te komen over de distributie van boeken.

Als conclusie is het duidelijk dat er in de Kempen zeker boeken zijn geweest. Boekdruckers volgden echter de economische logica en vestigden zich bij voorkeur in Antwerpen. We weten voorlopig echter nog te weinig over de lokale distributiewerken.

Sam Van Clemen

ORDO PROMOTIONIS STUDIOSORUM GYMNASII TURNHOLTANI

CELEBRATÆ IN CURIA MUNICIPALI DIE XXXI. AUGUSTI MDCCXCI.

IN RHETORICA.

- 1 Joannes Baptista Bekkers Sylvaducensis.
- 2 Antonius Van Velthoven ex Terbeiden.
- 3 Andreas Jof. Henricus Le Heu ex Walpik.
- 4 Dominicus Adr. Laur. Michielis Turnholanus.
- 5 Petrus Scilboos ex Bavel.
- 6 Joannes Duncan Septimontensis.

ARITHMETICÆ & GEOMETRIÆ.

Andreas Jof. Henricus Le Heu ex Walpik.
DOCTRINÆ CHRISTIANÆ.
Joannes Duncan Septimontensis.

IN POESI.

- 1 Joannes Gerardus Smolderen ex Gierle.
- 2 Petrus Joannes Dierckx Turnholanus.
- 3 Petrus Van Son ex Ramdonk.
- 4 Carolus Joannes Emma, Lemmens Antverpiensis.
- 5 Joannes Jacobus Caffiers ex Merxem.
- 6 Christinas Justinus Tilburgensis.

ARITHMETICÆ & GEOMETRIÆ.

Joannes Gerardus Smolderen ex Gierle.
DOCTRINÆ CHRISTIANÆ.
Petrus Joannes Dierckx Turnholanus.

IN SYNTAXI.

- 1 Nicolaus Franciscus Van Oorichot Sylvaducensis.
- 2 Franciscus Ant. De Wys Sylvaducensis.
- 3 Joannes Henricus Justini Bredanus.
- 4 Petrus Andries ex Reeth.
- 5 Wilhelmus Josephus Suys Sylvaducensis.
- 6 Engelbertus Joannes Verhaeren Brusselensis.
- 7 Augustinus Antonius Joosten Turnholanus.
- 8 Joannes Franciscus Le Noir ex Affche.
- 9 Hermannus Vollebregt ex Pysker.
- 10 Wilhelmus Van Dielet Turnholanus.
- 11 Joannes Doon, Jof. Ghilde ex Affche.

ARITHMETICÆ.

Nicolaus Franciscus Van Oorichot Sylvaducensis.
DOCTRINÆ CHRISTIANÆ.
Wilhelmus Josephus Suys Sylvaducensis.

IN GRAMMATICA.

- 1 Arnoldus Van Heumen Oorichotanus.
- 2 Wilhelmus Van Den Heuvel Oorichotanus.
- 3 Adrianus Van Der Vliet Turnholanus.
- 4 Paulus Godfriedus Biettricks Oorichotanus.
- 5 Norbertus Josephus Van Liemdt Tilburgensis.
- 6 Cornelius Hubertus Andr. Van Den Botch ex Udenhout.
- 7 Joannes Antonius Gilman Antverpiensis.
- 8 Joannes Hubertus De Bont ex Walpik.

IN FIGURA MAJORI.

- 1 Josephus Franciscus Sas Turnholanus.
- 2 Joannes Henricus De Bont ex Ramdonk.
- 3 Henricus Oomen ex Teteringen Bredanus.
- 4 Theodorus Savelkoel Turnholanus.
- 5 Franciscus Ant. Georg. Suykens Sylvaducensis.
- 6 Petrus Paulus Van Dooren Turnholanus.
- 7 Engelbertus Henricus Van Woensel Bredanus.
- 8 Josephus Victor Valentyns Turnholanus.
- 9 Adriaens De Lervoy ex Etten.
- 10 Joannes De Swager Harlempjes.
- 11 Leonardus Van Maarswijk ex Dordrecht.
- 12 Augustinus Mallants Turnholanus.

ARITHMETICÆ.

Franciscus Ant. Georg. Suykens Sylvaducensis.
DOCTRINÆ CHRISTIANÆ.
Petrus Paulus Van Dooren Turnholanus.

IN FIGURA MINORI.

- 1 Cornelius Soeffers Turnholanus.
- 2 Franciscus Xaverius Verheyen ex Loon op t'Sant.
- 3 Bartholomeus Andr. Justini Oorichotanus.
- 4 Joannes Corpous ex Broeckhem.
- 5 Joannes Geerts ex Rhey.
- 6 Joannes Bapt. Doomaers ex Teteringen Bredanus.
- 7 Henricus Van Der Heyde Oorichotanus.
- 8 Petrus Franciscus Kerckhofs Turnholanus.
- 9 Joannes Franciscus Wouters ex Aendonk.
- 10 Adrianus De Groen ex oad Gafel.
- 11 Franciscus Con. Laur. Geerts Antverpiensis.
- 12 Cornelius Van Tulder Tilburgensis.

ARITHMETICÆ.

Franciscus Xaverius Verheyen ex Loon op t'Sant.
DOCTRINÆ CHRISTIANÆ.
Joannes Geerts ex Rhey.

IN INFIMA.

- 1 Joannes Baptista Joosten Turnholanus.
- 2 Melchior Smolderen ex Gierle.
- 3 Norbertus Piot. Turnholanus.

ARITHMETICÆ.

Melchior Smolderen ex Gierle.

LOVANII, Typis JOANNIS FRANCISCI VAN OVERBEKE, Sub signo Lampadis Auræ.

Palmares van de Latijnse school, 31 augustus 1791, Stadsarchief Turnhout, met vermelding van Johannes Franciscus Van Overbeke uit Leuven.

Voorstelling naslagwerk Turnhoutse priesters – priesters in Turnhout van Willy Van Sprengel

E.H. Frans Degrevè, E.H. deken Jos Daems, E.H. Gille Cuyvers, E.H. Peter Dierckx en Willy Van Sprengel

Op 23 mei vond in het Parochiecentrum Schorvoort de voorstelling van het gedetailleerd naslagwerk: Turnhoutse priesters – priesters in Turnhout, 1800-2013 van Willy Van Sprengel plaats.

Burgemeester Eric Vos, deken Jos Daems en ik mochten het boek inleiden en Willy Van Sprengel in de bloemetjes zetten. Een receptie werd verzorgd door Heemkundekring Het Bezemklokje.

Enkel diegenen die ooit het voorrecht mochten hebben in de werkkamer van Willy Van Sprengel te komen en zijn privéarchief te mogen aanschouwen, begrijpen het historische en heemkundige belang van zijn rijke collectie.

Een streekbibliotheek, een berg aan Turnhoutse snuisterijen, glazen, borden, wandplaten, kapstokken, medailles, tekeningen, affiches, reclamefolders, postkaarten en noem maar op, vullen voor een groot stuk de bovenverdieping van zijn woning. Zijn grootste historische schat is ongetwijfeld zijn uitgebreide reeks knipselmappen met krantenartikels

over Turnhout van 1969 tot nu. Met een vaste routine knipt hij wekelijks de artikels uit, kleeft deze op bladen en - én dat maakt zijn systeem zo bruikbaar- maakt hij een zeer nauwkeurige index op, waardoor het opzoeken van een specifiek onderwerp een fluitje van een cent wordt.

Enkele maanden geleden mocht ik het zelf nog ervaren toen ik op zoek was naar krantenartikels over de Madelon. Binnen de tien minuten kreeg ik alle artikels over de Madelon en het monument van de gesneuvelden van de afgelopen 45 jaren. Een ongeziene tijdwinst, vele uren die ik niet in het archief moest doorbrengen op zoek naar een speld in een hooiberg. Het is niet enkel zijn schat aan historische feiten over Turnhout, maar het is vooral zijn belangeloze bereidwilligheid waarmee Willy deze informatie met iedereen deelt dat hem siert. Een hart voor Turnhout van iemand die hard voor zijn stad werkt...

En dat hij hard werkt, mag ook blijken uit zijn vele historische bijdragen die hij schrijft voor o.a. Binkenpost, Heemkundekring Het Bezemklokje en in onze Taxandria Nieuwsbrief. Voor enkele intimi houdt hij ook een zeer gedetailleerde Turnhoutse kroniek bij, dag na dag maand per maand, jaar na jaar met alle belangrijke gebeurtenissen, maar vooral met fijne weetjes over de stad en haar inwoners. Eerder verschenen van hem een reisverslag over de Filipijnen, een overzichtsgeschiedenis van de parochie *Blijde Boodschap* en het naslagwerk *Kloosterlingen in Turnhout. Annonciaden tot zwartzusters*. Alleen maar om te zeggen dat Willy niet aan zijn proefstuk toe is.

Willy's magnum opus van de laatste jaren is zonder twijfel zijn naslagwerk over de Turnhoutse priesters. Vanaf de tweede helft van de 19de eeuw tot ongeveer 1960 kende de Kerk een ongeziene bloeiperiode, vaak omschreven als het *rijke Roomse leven*. Processies, broederschappen, bedevaarten, het dominant aanwezige katholieke onderwijs en de vele katholieke verenigingen doordeesemden het dagelijkse leven van een meerderheid van de Turnhoutenaren. In vergelijking met andere regio's in Vlaanderen kenden de Kempen en zeker ook Turnhout voor deze periode een opmerkelijk hoger aantal priesterroepingen. In 1955 telde men maar liefst tachtig diocesane priesters en twintig seminaristen die afkomstig waren van de binkenstad. In de inleiding van het *Huldealbum aan de Turnhoutse priesters en kloosterlingen* van 1955 lezen we: *Bij zijn bezoek ten huize is de parochiegeestelijke te Turnhout dikwijls aangenaam verrast: in zovele gezinnen, ook van de volkswijk, ontdekt hij een familielid, die priester of kloosterling is. Uit de mond*

van menig vader en moeder kan hij vernemen dat de grootste glorie en het puurste geluk van de familie erin bestaat een zoon-priester te hebben. [...] Het wordt een leger van mannen en vrouwen over heel de wereld verspreid in het rechtstreeks apostolaat.

Een update van bovenstaande gegevens was noodzakelijk. Niet enkel is de informatie meer dan een halve eeuw oud, maar worden enkel de geestelijken van Turnhout vermeld. De clerici die niet van Turnhout waren, maar die hier in Turnhout wel hun herderlijk werk deden, vielen uit de boot. Willy Van Sprengel zag twee jaar geleden deze noodzaak in en startte zijn *monnikenwerk* op zoek naar alle priesters van en in Turnhout tussen 1800 en 2013. Véele namiddagen bracht Willy door in het stadsarchief om doodsprentjes en doodsbrieven na te kijken. Ook de huidige generatie priesters uit en van Turnhout en enkele lokale historische en heemkringen werden betrokken bij zijn onderzoek. En met succes, zo mag blijken.

Dit naslagwerk (uitgegeven in eigen beheer) kost €15 en is enkel te koop via Willy Van Sprengel, Korhaanstraat 9 in Turnhout, 014/ 43 04 69, graag storten op rekeningnummer BE 97 2300 5248 9649. (ev. portkosten zijn € 3,50)

Foto's: Mano Minten
Bert Hendrickx

Even opfrissen: 25, 50, 75, 100, ... jaar geleden

- 475 jaar geleden, in 1539, werd aan de Lokerenmolen een nieuwe rosmolen toegevoegd. De bouwer is Peeter van Balen voor een bedrag van 90 carolusgulden. Het is een geheel nieuwe molen, waarbij de rosmolen onder de bovenbouw wordt geïnstalleerd.
- 450 jaar geleden, in 1564, verdiende Joris de Hoze, boekhandelaar en factor van de rederijderskamer Het Heybloemke, een eerste prijs op het refreinfeest georganiseerd door de Antwerpse Goudbloem. Zijn refrein kreeg de titel "Sot is hy die erm leeft om ryc te sterven". De tekst ervan is bewaard en draagt zijn kenspreuk: "Vol ghebrex Turnhout".
- 400 jaar geleden, in 1614 vinden we de oudste vermelding van kant in Turnhout. In de rekeningen van de rentmeester van de prins van Oranje voor de jaren 1614-15 wordt genoteerd: 'Alsoo S(yne) F(urstelycke) G(enade) hadde doen maken op het Bagyn Hoff tot Turnhout diversch spelwerck ende den rendant belast tselve te betaelen ende aan des selfs huysvrouw datte versorghen ende op Breda te seynden gelyck sy dat gedaen heeft als blyckt by sekere missiven van My Vrouwe de Molle, Staetvrou van Haere F G, soo heeft hij rendant daer voor betaelt aen vier diversche bagyntkens ... XXXVI L.IX st.' Het begijnhof van Turnhout moet dus al van in het begin van de 17de eeuw een reputatie als kantproducent genoten hebben.
- Op 9 september 1614 was er de intocht van Filips Willem van Oranje (zie gravure) in Turnhout. Hij kwam in de vrijheid toe uit de richting van Diest, langs de Herentalsstraat op een wagen met zes muil dieren bESPANNEN. De wethouders van Turnhout, het kapittel van kanunniken en de gilden verwelkomde hem met grote luister. Samen met zijn gevolg nam de prins zijn intrek op het kasteel. Tijdens zijn verblijf werden er grote jachtpartijen ingericht in het "Grotenhout" en in de Postelse heide.

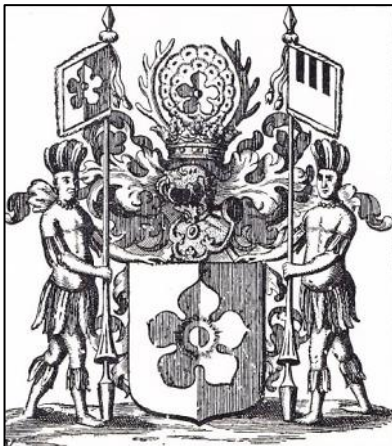

- Op 11 oktober 1639, 375 jaar geleden, kocht de kunstschilder Jacob Jordaens de Halle van Lier en Turnhout, nu in de Hoogstraat nr. 43 in Antwerpen. Hij liet het achterhuis van deze woning afbreken en bouwde naar eigen ontwerp de nog bestaande oost- en westvleugels van de binnenplaats. Het Jordaenshuis is nu te bezoeken via Reyndersstraat 4.

- Drie organisten “hun de consten als meester wel verstaende” werden op 8 oktober 1664 uitgenodigd om het orgel van de St-Pieterskerk te keuren. Het zijn De Laet uit Herentals, mr. Jan Posse-lius uit Geel en de heer Beeckmans van Corsendonk.
- Op 17 september 1664 riep de schout de schepenen bijeen om een besluit te nemen om, naar het verlangen van Amalia Van Solms, een dreef aan te leggen van het kasteel naar het Grotenhout. Landmeters maakten een *caerte figuratief* op. Dit plan is nooit uit-gevoerd omdat meerdere betrokken grondeigenaars zich hiertegen verzetten.

- Enkele weken later, op 14 november 1664, verkreeg ridder Simon de Fierlant, kanselier van Brabant, afkomstig uit een aanzienlijke familie uit Turnhout, van koning Filips IV de toestemming om zijn wapenschild te verrijken met een gouden helm.

- 225 jaar geleden, in 1789, publiceerde historicus Melchior-Lambert Van Gorkom, bewoner van het huis metten thoren, een Beschryvinge der Stad en Vryheid van Turnhout – het eerste geschiedkundige werk over dit onderwerp.
- Op 24 augustus 1789 gaven de inwoners uit de Kempen meer en meer blijk van een groeiend misnoegen tegen keizer Jozef II. 150 Oostenrijkse soldaten komen naar Turnhout om er een waakzaam oog op de bevolking te houden. Exact twee maanden later viel een bevrijdingsleger van 2.800 man onder leiding van Van der Mersch de Kempen binnen. Het manifest werd gepubliceerd vanop de pui van het stadhuis van Hoogstraten. Op 27 oktober 1789 verwachtte Van der Mersch de aanval van de Oostenrijkers in Turnhout. De straten werden opgebroken en de barricaden werden opgeworpen. Al in de vroege morgen kwam een inwoner van Vosselaar, Karel Druyts, de generaal verwittigen dat hij de Oostenrijkers heeft gezien. Het patriottenleger hield zich gereed voor het gevecht. Het patriottenleger behaalde de overwinning en de Oostenrijkers vluchtten weg. Twee dagen later werden 22 patriotten onder de toren van de Sint-Pieterkerk begraven.

- 175 jaar geleden, *'Zaterdag laestleden, 18 dezer [18 mei 1839] heeft den Heer [J.B] Bruggeman (zie foto), Heelmeester dezer stad, in het byzyn van twee Heelmeesters van Antwerpen, en de Heeren Smagghe en*

Smits, Doctors dezer stad, aen eenen dry-en-tachtigen jarigen man den Heer Van de Velde den Bil afgezet; den moed van dezen achtbaren grysaert is door al de omstaenders bewonderd geweest, in het midden van de operatie hoorde men zeggen: Mynheeren uwe Zaeg is te bot; gy moest de myne genomen hebben die is veel scherper; men geloofd dat hy wel haest buyten gevaer zal zyn."

(met dank aan mevr. Nicole Schuermans voor de foto, Hugo Maertens, Brugge)

- op 17 oktober 1839 opende de *Ecole de Commerce et d'Industrie* in de Begijnenstraat.
- Op 16 juni 1864, 150 jaar geleden verkochten Cornelia Vueghs en Wilhelmus Matthé in Oud-Turnhout een waterpoel en moeras bij de Liereman voor 150 fr. aan Edward Frans Smagghe, dokter te Turnhout. In die plas begon Smagghe echels te kweken.
- In 1889 werd een gedenkteken van de Slag van Turnhout tegen de zuidkant van de Sint-Pieterskerk geplaatst.
- In hetzelfde jaar, 125 jaar geleden, in de nacht van 1 op 2 november drongen dieven binnen in de Sint-Bavokerk in Oud-Turnhout, braken het tabernakel open en wierpen de hosties op de grond. Zowel het dorp als de stad Turnhout houden een eerherstellende plechtigheid.
- In 1889 gebeurden er grote herstellingswerken aan het orgel van de Sint-Pieterskerk.
- In 1889 werden het koetshuis en de paardenstallen achter de herenwoning van Brepols / du Four (Grote Markt) in neo-Vlaamse-renaissancestijl gebouwd, althans volgens de gevelsteen met inscriptie "anno 1889". Vandaag is het beter gekend als het Tweeterjesplein.

- Op 3 augustus 1914 werd het miraculeus beeld van O.L.Vrouw uit de Theobalduskapel processiegewijs overgebracht naar de Sint-Pieterskerk. Elke dag van de oorlog werd het beeld rondgedragen.
- Op 2 september 1914 vroeg het Heilig Graf bescherming aan koningin Wilhelmina en kreeg een sauvegarde.
- Op 8 oktober 1914 om 10 uur in de voormiddag kwamen ongeveer 200 Duitse soldaten, fietsers en ruiters, langs de Gierlesteenweg de stad binnen. In het treinstation verbrijzelden zij de telegraaf- en telefoontoestellen. De bevolking sloeg massaal op de vlucht. Burgemeester Van Hal (zie foto) werd die dag bijna gefusilleerd en vertrok veiligheidshalve naar Nederland. Hij wordt vervangen door Frans Du Four. Op 15 oktober eisten de Duitse bezetters 3.200 dekens, 400 flessen wijn, 800 flessen bier, 800 kg vlees, 7.500 sigaren, 200 kg kaas, 16 kg suiker, 5 kg thee, 4.000 bussels stro en enkele lantaarns en een aantal niet nader bepaalde zaken. (foto stadsarchief Turnhout 01358-03)

- Op 4 november 1914 kwamen nieuwe Duitse troepen aan te Turnhout. Het zijn Ulanen en Jagers. Zij zullen de dienst verzekeren als grenswachters. De verschillende grensgemeenten werden door hen bezet met het doel een streng toezicht uit te oefenen aan de grenzen. De grenswachters maakten de passanten daarbij hun gouden en zilveren geld afhandig door het om te ruilen voor Duitse bankbiljetten.
- Op 8 november 1914 besliste de bezettingsmacht tot invoer van de Duitse tijd. Alle klokken moesten hun wijzers één uur terugdraaien. Voor vele dagboekschrijvers was dit hét symbool van het begin van een langdurige bezetting. Sommigen zagen het vasthouden aan het vaderlandse uur als een stille daad van verzet.
- 75 jaar geleden, op 17 november 1939, opende cinema City in De Spiegel in de Otterstraat (zie foto met rechts De Spiegel). In hetzelfde jaar ging ook garage Gladinez open.

- Op 11 september 1964, 50 jaar geleden, vond de eerstesteenlegging van de Sint-Franciscuskerk in Schorvoort plaats.
- Op 28 september van hetzelfde jaar overleed E.H. Petrus Van Asche, oud-pastoor van het Heilig Hart.

- Enkele dagen later, op 10 oktober 1964, overleed E.P. Alfons Verwimp s.j., rector van het Sint-Jozefcollege.
- 50 jaar geleden werden Concordia Mail en Wurth België in de Victoriestraat opgericht. (foto van de Facebookpagina Vrienden Concordia Mail)

- In september 1989 startten ingrijpende restauratiewerken aan het Huis metten Thoren; de kosten werden geraamd op ongeveer 54 miljoen frank.

*Bert Hendrickx
Met medewerking van Willy Van Sprengel*

Prof. dr. Helma De Smedt met emeritaat

Het afgelopen academiejaar is prof. Helma De Smedt tot het emeritaat toegelaten. Zij heeft aan de Universiteit Antwerpen op haar geheel eigen warme, bijna moederlijke maar ook punctuele wijze vele honderden jonge studenten opgeleid tot wakkere historici. Bij deze gelegenheid verschijnt het boek *Overheid en Economie. Geschiedenissen van een spanningsveld*. We wensen haar het allerbeste voor de toekomst.

50 jaar geleden overleed politiecommissaris Eugene Van Calster

Wie al een zekere leeftijd heeft en in het Turnhoutse woont / woonde, kent nog ongetwijfeld politiecommissaris Van Calster, al dan niet met een steek als hoofdeksel, een sigaar in de mond en een stokje onder zijn arm. Hij verplaatste zich meestal met een merkwaardige fiets, uitgerust met een *cardanas* (aandrijf-as met aan elk uiteinde een tandwiel) in plaats van een ketting.

Stadsarchief Turnhout fotocoll. 05336-02. Onderscheidingen die Van Calster mocht ontvangen zijn onder andere Ridder in de Leopoldsorde (tweemaal) met zwaarden, Ridder in de Kroonorde, Oorlogskruis 1914-18, Burgerlijke medaille 14-18 en 1940-45, Kruis van Politieke Gevangene 1940-45, Medaille Burgerlijk Weerstand 1940-45.

Eugène Corneille François Marie Van Calster werd in Mechelen geboren op 30 juli 1891 als zoon van Jan Frans Van Calster en Maria Pelagia Van Loo. Na zijn middelbare studies aan het Sint-Romboutscollege, startte hij rechtenstudies in Leuven, maar moest dit staken door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Op 2 oktober 1914 werd hij bij de verdediging van het fort van Walem (dat deel uitmaakte van de fortengordel rond Antwerpen) gevangengenomen en weggevoerd naar het Duitse kamp Soltau. Daar slaagde hij er in om vooral Mechelse burgers die voor ar-

heid in een aanpalend kamp werden opgeëist met vervalste papieren terug te doen zenden. Hiervoor ontving hij het Burgerlijk Kruis Eerste Klasse. In 1918 tot aan de Wapenstilstand verbleef Van Calster aan het Belgisch consulaat in Bern. In 1920 werd hij benoemd tot adjunct-politiecommissaris in Mechelen en verwierf hij er de graad van politiecommissaris-Inspecteur. In april 1925 werd hij overgeplaatst naar Turnhout als commissaris. Intussen huwde hij met Ermelinda Leonia Noteleers (Mechelen 1899- Westmalle 1978). Dit huwelijk bleef kinderloos. Ook tijdens de Tweede Wereldoorlog pleegde Van Calster heel wat verzetsdaden. Hij was actief lid van de inlichtingenlijnen Marc en Mercure. Bovendien bezorgde hij aan meerdere ondergedoken burgers valse eenzelveigheidsbewijzen. Hij maakte deel uit van de Witte Brigade (gewapende weerstanders), samen met o.a Robert de Chaffoy de Courcelles en Paul de Vicq de Cumplich.

Hij weigerde in te gaan op de vraag van de plaatselijke Ortskommandantur om 's nachts als gids voor de Feldgendarme te dienen bij het opsporen van werkonwilligen. Hieruit volgde een aanhouding door de Duitse veiligheidsdiensten van december 1942 tot eind februari 1943. Op het einde van de oorlog, in augustus 1944, dook hij onder na een (mogelijk fataal?) aanhoudingsbevel van de geheime Feldpolizei. Hij wist te ontsnappen in een priestergewaad en op een meisjesfiets op weg naar het klooster van Wijnegem. Het feit dat hij als een man van deze fiets afsprong, verraadde hem bijna... Bij de bevrijding keerde hij terug naar Turnhout, waar hij zijn ambt weer opnam.

In Turnhout bewoonden dhr. en mevr. Van Calster meerdere huizen:

Renier Sniedersstraat 43 en 29. Vooral het "smalste huis van Turnhout" aan het Zegeplein 14 herinneren de meesten zich nog wel. Als weduwe woonde mevr. Van Calster op de Grote Markt 76 aan de zijde van het stadshuis.

Eugeen Corneel Van Calster (*Foto Stadsarchief Turnhout nr. 05336-01*) was commissaris in Turnhout tot 1961. Zijn bureel bevond zich op de eerste verdieping van 't Steentje op de Grote Markt. Bij alle grote manifestaties of gebeurtenissen in de jaren 1940 en 50 in Turnhout stond hij op de eerste rij, bijvoorbeeld bij de ontvangst van veldmaarschalk Montgomery in de Blaironkazerne in maart 1948, het bezoek van de prinses of koning van België, de kardinaal of meerdere ministers. Hij werd opgevolgd door J. Louis Marie Dergent (Turnhout 1912-2007).

Naast zijn professionele loopbaan was dhr. Van Calster ook lid van meerdere socio-culturele verenigingen. Zo was hij bijvoorbeeld voorzitter van de Nationale Strijdersbond, ondervoorzitter van de Politieke Gevangenen, Schatbewaarder van de Nat. Fed. Van Politieofficieren van de provincie Antwerpen en voorzitter van de Politieverbroedering Turnhout.

50 jaar geleden, op 14 oktober 1964, overleed hij in de Sint-Jozefkliniek in de Mermansstraat. Hij werd met de nodige eer begraven op het oude kerkhof in de Kwakkelstraat (nr. 436), waar hij iets later werd opgegraven om overgebracht te worden naar een begraafplaats in Mechelen (graf thans onvindbaar).

Mevr. Van Calster schonk een doos aan het Stadsarchief Turnhout met documenten i.v.m. de jaren 1927-1964; terug te vinden onder het nummer A067/4
Andere bronnen: H. de Kok en S. Van Clemen, Turnhout tijdens de Tweede Wereldoorlog, Turnhout, 2003. En Ch. Stessens, Oorlogsprikelen in Turnhout. Het verhaal van een Kempische stad tijdens de Tweede Wereldoorlog, Taxandria Jaarboek 2000 tot 2002.

Met uitdrukkelijke dank aan dhr. Basil Cavents die ons alle gegevens bezorgde. Dhr. Cavents was via zijn ouders goed bevriend met Eugeen Van Calster. Zo was hij vanaf zijn 18 jaar regelmatig chauffeur van de commissaris. Van Calster was ook getuige bij het huwelijk van dhr. Cavents met mevr. Hilda Tuymans.

Bert Hendrickx

750 jaar Sacramentsdag: De broederschap van het Heilig Sacrament of Venerabel van Turnhout

Elke tweede donderdag na Pinksteren viert de Katholieke Kerk Sacramentsdag. Men herdenkt de instelling van de eucharistie, waarbij Jezus Christus zichzelf onder de gedaanten van brood en wijn aan de gelovigen geeft.

In 1264 bepaalde Paus Urbanus IV dat de feestdag van dit Allerheiligste Sacrament voortaan in de hele Latijnse Kerk zou gevierd worden. De viering groeide in de vijftiende eeuw zelfs uit tot één van de populairste kerkelijke feesten. In het kielzog daarvan werden overal sacramentsprocessies en –broederschappen ingericht, ook in Turnhout.

Bert Tops, historicus en bestuurslid van Taxandria sprak onderstaande woorden uit bij de officiële opening van de tentoonstelling in mei.

De broederschap van het Heilig Sacrament of Venerabel van Turnhout mag met recht en reden de oudste vereniging van Turnhout genoemd worden. Er zijn uiteraard nog andere verenigingen en broederschappen in het Turnhoutse, maar geen enkele kan een oudere geschiedenis voorleggen.

Afbeelding: tekening van een zilveren flambeeuwplaat, ca 1750.

De vraag die op ieders lippen ligt is, wanneer werd de broederschap dan precies opgericht? De oudste vandaag nog bestaande archiefdocumenten van de broederschap dateren slechts uit het begin van de achttiende eeuw. Uiteraard waren er ooit oudere archiefdocumenten, maar die

hebben de “tand des tijds” niet overleefd. In de zestiende eeuw was er de beeldenstorm en niet te vergeten zijn de stadsbranden die de Binkenstad in het verleden geteisterd hebben. In 1686 bijv. ging één tot twee derde van de Turnhoutse huizen in vlammen op, waarbij misschien wel het huis van één van de broeders waar het archief lag bewaard.

In 1744, wanneer het bestaan van het Venerabel formeel werd herbevestigd door de bisschop van Antwerpen, constateerde men dat de precieze ouderdom onmogelijk te achterhalen was “*Dit broederschap is soo oudt dat men daer van den Origine ofte instellinghe niet en can ontdekken ... men soude vastelyck mogen besluyten dat het selve is opgerecht geweest in den tydt als de stadt ende vryheyt Turnhout uyt het heydendom is bekeert tot het waerachtig Christen Geloof, emmers weynigen tydt daernaer*”.

Wat men in de achttiende eeuw was vergeten was dat de verering van het Heilig Sacrament op een vaste feestdag pas is ontstaan enige eeuwen nadat de Kempen was gekerstend. In het augustinessenklooster van Mont-Cornillon bij Luik woonde in het begin van de dertiende eeuw een zuster, Juliana. Deze heilige zette zich, gedreven vanuit visioenen, in voor de verering van het Heilig Sacrament, de geconsacreerde hostie. De verering was noodzakelijk om te herdenken dat Jezus Christus zich onder de gedaante van brood en wijn aan de gelovigen geeft als voedsel en onder de mensen blijft in de tegenwoordigheid van de geconsacreerde offergaven en hostie.

In 1246 werd in heel het bisdom Luik het feest van Sacramentsdag ingevoerd. Het feest zou plaatshebben de tweede donderdag na Pinksteren. Turnhout lag in het bisdom Kamerijk. Maar het bisdom Luik lag aan de deur. De grens tussen beide bisdommen was de Turnhoutervoorde, waarvan we enkele jaren geleden hebben kunnen aantonen dat deze tussen Oosthoven en Ravels ligt. Enkele jaren later werd Sacramentsdag ook in het bisdom Kamerijk en in 1264, precies 750 jaar geleden, door paus Urbanus IV in heel de katholieke Kerk ingevoerd. Urbanus IV was daarvoor nog werkzaam geweest in Luik als aartsdiaken.

Uit het standaardwerk over de eucharistische vroomheid in de laatmiddeleeuwse Nederlanden van Charles Kaspers blijkt dat de sacramentsbroederschappen in het kielzog van de invoering van het feest van het Heilig Sacrament zijn ontstaan. Wellicht is het broederschap van het Heilig Sacrament te Turnhout in de tweede helft van de dertiende eeuw ontstaan.

Wat was het doel van de broederschap van het Heilig Sacrament van Turnhout? Hierover vernemen we meer uit de bevestigingsakte uit 1744.

In de eerste plaats moesten de gildebroeders tijdens de Turnhoutse processies het Heilig Sacrament, de geconsacreerde hostie, vergezellen met brandende fakkels.

De processies vonden plaats op Sacramentsdag, maar ook tijdens de kerkwijdingsfeest of kermis van de Sint-Pieterskerk. Die kermis viel van oudsher niet op het feest van Sint-Pieter, maar wel op 15 augustus, nl op Onze-Lieve-Vrouw-ten-Hemel-opneming.

In de tweede plaats stond de broederschap ten dienste van de gelovige gemeenschap: dit luidde in 1744 als volgt:

“om de herten der Christene geloovige soo tot de inwendige aanbiddinge, als tot de uytwendige oeffeningen der Godtsdienstigheyt tot dit Alderheylighste sacrament des Autaers meer ende meer te bewegen ende aen te wac-keren”.

Voor de oudste periode is door het ontbreken van archief weinig te vertellen over de precieze werking van de broederschap. Zeker is dat de broederschap dezelfde

structuur als een gilde had. Aan het hoofd stond de hoofdman, vergezeld van dekens enz.

De oudste vermelding van de broederschap in de bronnen gaat terug naar de vijftiende eeuw. In de achttiende eeuw bestond er een charter uit 1441 waarin het klooster van Huybergen te Woensdrecht in Noord-Brabant een jaarlijkse rente zou betalen aan de broederschap. In de achttiende eeuw ontving de broederschap die rente nog steeds.

Historicus Eugene van Autenboer vond in zestiende-eeuwse rekeningen van het archief van het kapittel van Sint-Pieter enkele gegevens over het Venerabel. In het eerste kwart van de zestiende eeuw bestelde de broederschap beelden van de vier evangelisten voor het altaar van het Heilig Sacrament en de aankoop van een retabel voor hetzelfde altaar. Uit de zestiende eeuw dateert ook de oudste vermeldingen van de processie met Sacramantsdag. Wellicht zou een studie van andere archieven in het stadsarchief meer resultaten opleveren over de geschiedenis van de broederschap in haar oudste periode.

De meeste informatie over de werking van de broederschap in het verleden komen we te weten uit het archief van de broederschap zelf. De achttiende-eeuwse rekeningen van de broederschap geven voornamelijk informatie over het patrimonium. Jaar na jaar vonden er wel aankopen of herstellingen plaats, voornamelijk voor het altaar van het Heilig Sacrament in de Sint-Pieterskerk. We komen ook meer te weten over aankopen voor de processie. Aan de “maagdekens” of “meidekens” die in de processie meeliepen deelde men steevast suiker en koeken ‘korintekoeken of krentenkoeken’ uit. Volgens kanunnik Jansen, de vroegere stadsarchivaris, lieten kinderen op de processiedag hun moeders niet gerust, omdat ze allen er het mooiste wilden uitzien. De broederschap trakteerde zich tijdens de processiedag steevast op een ton bier, met name Diesters, Leuvens of Hoegaards bier.

Uit de achttiende eeuw zijn ook de eerste ledenlijsten bewaard. Een andere interessante bron zijn de lijsten van de gedurige aanbidding. Op driekoningen op 6 januari en op witte donderdag, werd het Heilig Sacrament in de monstrans opgesteld en Turnhoutse gelovigen wisselden elkaar van ‘s morgens tot s’ avonds af om het Sacrament te vereren. Het tijdstip van die gedurige aanbidding is ook symbolisch. Op driekoningen herdenkt men de aanbidding van het Jezuskind door de drie wijzen uit het oosten.

Andere belangrijke archiefdocumenten zijn de verslagen van de vergaderingen van de gilde. Het kostbaarste archiefdocument is het guldenboek dat de Hoofdman Norbertus Franciscus Bols, heer van Arendonk, in 1744 schonk en tot voor kort nog gebruikt werd om de verslagen in te noteren.

De regeerperiode van Jozef II op het einde van de achttiende eeuw vormde een bedreiging voor de broederschappen. Zoals iedereen weet werden de hervormingen met succes bevochten in de slag bij Turnhout. De Franse Revolutie was nog een grotere bedreiging. Hoewel de broederschap terug kon worden opgericht na de revolutie, werd al het zilverwerk in 1794 opgeëist door de Franse bezetter om de oorlogsmachine te kunnen financieren. Enkel de houder met het reliek van het Heilig Kruis, al van oudsher in het bezit van de broederschap, kon verborgen worden. Ook de band met het Heilig Kruis is symbolisch. Net als het

Heilig Sacrament is het Heilig Kruis het symbool bij uitstek voor de offergave van Jezus.

In de negentiende eeuw had het Venerabel een grote invloed in het Turnhoutse stadsleven. Belangrijke notabelen en industriëlen waren bij het venerabel aangesloten. Voor onderzoekers die rond het negentiende-eeuwse Turnhout willen werken is het archief een rijke aanwinst.

Vanaf de jaren zestig van vorige eeuw veranderde het kerkelijk landschap aanzienlijk. Tot ca. 1969 ging de Broederschap nog mee in de processie van Sint-Pieter op Sacramentszondag en met de kermis in augustus. Toen die processies verdwenen is de Broederschap gaan meelopen in de begijnhofprocessie die als enige is blijven bestaan. Sinds enkele jaren is de Broederschap betrokken bij de organisatie: er is een catechetisch deel aan toegevoegd door opname van groepen uit de Middelaarsprocessie. De begijnhofprocessie vindt plaats op het feest van de Kruisverheffing, de patroon van deze kerk, op 14 september.

Ondanks het veranderde kerkelijk landschap bestaat de broederschap nog altijd. De oorspronkelijke doelstellingen worden nog altijd vervuld door het H. Sacrament te vergezellen in de processie en door in het bijzonder op donderdagen de eucharistieviering bij te wonen. Anderzijds poogt de broederschap ook om vanuit de traditionele katholieke spiritualiteit, die op de eucharistie en de liturgie gecentreerd is, het engagement van de christen in de hedendaagse maatschappij te bevorderen.

Er valt nog veel te onderzoeken over het verleden van het broederschap. Met de bewaargave van de archieven in het stadsarchief, kan het historisch onderzoek geopend worden.

Meer info, zie <https://www.facebook.com/mysteriessvanhetvenerabel>
<http://www.begijnhofmuseum.be> en
<http://www.erfgoedcelnoorderkempem.be>

Bert Tops

Deze tekst werd uitgesproken op de academische zitting van 4 juni in de Begijnhofkerk. Toen werd ook het archief van de Broederschap van het Heilig Sacrament aan het Stadsarchief Turnhout overhandigd.

Baarle-Hertog: Boek over zendstation MN7 door dhr. Jacques Boone

In 2010 publiceerde Jacques Boone, bestuurslid van Taxandria, een boeiende studie over het clandestiene zendstation MN 7 in Baarle. Hiervan verscheen nu een Franse vertaling.

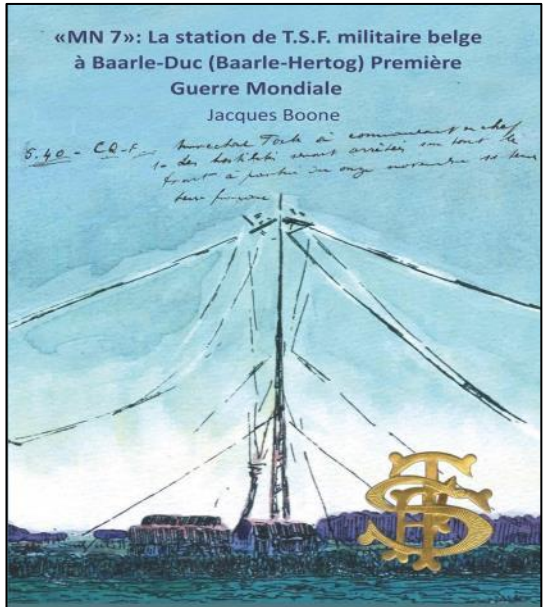
De enclaves van Baarle-Hertog hebben het verloop van de Eerste Wereldoorlog sterk beïnvloed. Baarle-Hertog was eerst en vooral een geliefd opvang- en doorgangscentrum voor Belgische dienstplichtigen, vrijwilligers, ontsnapt en spionnen.

Baarle-Hertog was ook het centrum van de Belgische

brievenpost van en naar het front. Dat blijkt uit een studie die in meerdere afleveringen door Jacques Hemelaers (Herentals) in het tijdschrift "Van Wirskaante" gepubliceerd wordt. Er waren in Baarle-Hertog verschillende door het Belgische Leger erkende briefbemiddelaars actief, namelijk Le Mot du Soldat, Poste des Alliés, Union Belge, Pater Vullings en Henri Hostie. Nog te vermelden zijn het Belgisch Uitgewekenen Komiteit en Aide aux Soldats Belges, die beiden hun briefwisseling via Baarle-Hertog verzorgden. Dit waren in principe geen briefbemiddelaars, doch steunverleners.

Daarnaast was er de belangrijke rol van het militaire radiozendstation MN 7. De omvang hiervan zal echter nooit in zijn volledige proporties achterhaald kunnen worden. Daarvoor is er te weinig documentatiemateriaal bewaard. En zelfs tussen de twee wereldoorlogen in waren alle gegevens over dit zendstation nog strikt geheim. Dankzij de studie van Jacques Boone is eindelijk een tipje van de sluier gelicht...

De Westhoek (het gebied achter de IJzer) en de enclaves van Baarle-Hertog waren tijdens de Eerste Wereldoorlog de enige onbezette Belgi-

sche gebieden. De Belgische minister van Oorlog, Charles de Brocqueville, zag goede mogelijkheden voor het gebruik van de enclaves en liet een plan maken voor de oprichting van een meet-, ontvangst- en zendstation voor draadloze telegrafie. De beste locatie bleek een stuk grond van burgemeester Henri van Gilse te zijn, omdat het onbereikbaar was voor de vijandelijke artillerie zonder het grondgebied van het neutraal gebleven Nederland te raken. Via Nederland werd per spoor clandestien apparatuur en materieel aangevoerd. Technische instrumenten kwamen verstopt onder de groenten in een hondenkar. Er verrezden verblijfs- en bedrijfsbarakken. Twee houten masten van veertig meter hoog werden opgericht, één aan de Hoogbraak en een andere aan de Pastoor de Katerstraat. Beide waren door een telegraaflijn (zonder Hertogs gebied te verlaten) met elkaar verbonden. Op 17 november 1915 kwam de eerste verbinding met het hoofdkwartier van het Belgische leger tot stand. De Duitsers hebben hun plannen om het zendstation te bombarderen nooit uitgevoerd. Men seinde vanuit Baarle-Hertog (met de Belgische vlag in de top van de mast) rustig verder tot lang na de wapenstilstand. In augustus 1919 werd de kostbare apparatuur naar Brussel vervoerd en kwam er geweldloos een einde aan MN 7.

Jacques Boone. *'MN7': La station de TSF militaire belge à Baarle-Duc (Baarle-Hertog) Première Guerre Mondiale*. Baarle-Hertog, 2014, 18 euro. Het boek is te verkrijgen bij de auteur: Jacques Boone, mn7radio@gmail.com.

(Met dank aan heemkring Amalia van Solms en Gazet van Turnhout – Sam Van Clemen - voor de overname van de tekst)

Meer info en mooie foto's vindt u ook op:
<https://www.facebook.com/radioMN7>

Opnieuw archief geïnventariseerd

In het stadsarchief van Turnhout werden wederom veel archiefstukken geïnventariseerd, maar ook getranscribeerd.

Op <http://www.stadsarchiefturnhout.be> vindt u indexen en klappers die een extra toegang vormen op de archieven, zoals bijvoorbeeld de Volkstelling Turnhout (1754) met een index, Notariaatsarchief: index op de namen vermeld in de protocollen van Jacobus Reijns en Egidius Reijn, (1711-1741), Schepenakten (1342-1440): index op de vermelde familienamen (Jef Van den Bergh, 2014) en Schepenakten (1342-1440): index op de vermelde toponiemen (Jef Van den Bergh, 2014)
Alle lof voor dit zeer geduldig en nauwkeurig transcriptiewerk!

Volgende nieuwe inventarissen staan sinds kort op <http://www.archiefbankkempen.be/> :

- Archief van de Stad Turnhout. Afkondigen en aanplakken van verordeningen en besluiten, 1799-1885. Dit deelarchief bevat besluiten en verordeningen van het stadsbestuur die moesten worden “afgekondigd” (= publiek gemaakt).
- Algemene briefwisseling van de Stad sinds de Franse Tijd (1800-2002), zoals die werd bijgehouden door het Secretariaat. Voorlopig bevat deze inventaris enkel de registers betreffende de briefwisseling: brievenkopieboeken, indicateurs, klappers op de briefwisseling. De eigenlijke briefwisseling zal hier de komende maanden aan worden toegevoegd.
- Archief van de Stad Turnhout. Persconferenties (1959-1978). Het gaat om de stukken betreffende de organisatie van de maandelijkse persconferentie op het stadhuis door de Stad.
- Het archief van Eugene Van Autenboer, 1910-2005 bevat 146 inventarisnummers (!) Hij publiceerde heel wat artikels en boeken over Turnhout, schuttersgilden en folklore. Het archief bevat vooral documenten over het historisch onderzoek dat Eugene tussen 1950 en 2005 uitvoerde. Als secretaris en lid van de Geschied- en Oudheidkundige Kring Taxandria hield hij ook heel wat notities, verslagen en briefwisseling bij.

Volgende inventarissen werden onlangs ook op Archiefbank Kempen geplaatst:

- Archief van Eric Vos, schepen voor cultuur en sport, 1969-1993
- Archief van Tony De Preeuw, schepen, 1943-200
- Archief van Richard Proost, schepen, 1961-1973
- Archief van Annie Leysen, politica, 1971-1980
- Archief van de Commissie voor Volksgezondheid, 1946-1981

Vrijwilligers van het Stadsarchief hebben eind september een eerste deel van de “agenda’s op de gemeenteraadsverslagen 1866-1913” opgesteld en online gezet: zie <http://www.stadsarchiefturnhout.be/nl/2432/content/4035/toegangen.html>

Het is voor de eerste keer mogelijk om de verslagen te doorzoeken op trefwoord (bv. “Andelhof”), een geweldig zoekinstrument dus!

Voor de eigenlijke verslagen moet u voorlopig nog wel naar de leeszaal komen, maar het is een eerste stap naar volledige digitalisering.

17e Colloquium: Abdijen, kapittels en kloosters in de Brabantse steden. Van middeleeuws stadsbeeld naar hedendaags cultureel erfgoed

Op 10 en 11 oktober 2014 vindt in Nijvel het 17^e Colloquium De Brabantse Stad plaats. De geschiedenis van abdijen, kapittels en kloosters in Brabantse steden staat in dit colloquium centraal. De aandacht gaat hierbij speciaal naar de wisselwerking tussen deze religieuze instellingen en de steden, naar hun invloed op het stedelijke

landschap. Daarbij komen zowel stedenbouw, architectuur, stadsontwikkeling en het leven in de stad vanaf de Middeleeuwen tot op vandaag aan bod. Ook wordt aandacht besteed aan de restauratie en de herbestemming van kloostergebouwen, kerken en abdijsites. In dit interdisciplinair colloquium willen de organisatoren, samen met archeologen, historici, architecten en stadsarchitecten, restauratoren en bouwhistorici, naar het verleden, naar het heden en naar de toekomst kijken. De Belgisch-Nederlandse ‘Stichting Colloquium De Brabantse Stad’ organiseert om de drie jaar een internationale wetenschappelijke

bijeenkomst waarop diverse aspecten van de geschiedenis van de steden en van het stedelijke leven in het Oude Hertogdom Brabant onder de loep worden genomen. Het colloquium wordt afwisselend in de provincies Antwerpen, Vlaams-Brabant, Waals-Brabant, Noord-Brabant en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gehouden.

Het XVIIde Colloquium gaat door in Nijvel (Waals-Brabant), een stad die rond een Merovingische abdij is ontstaan en die gedurende lange tijd de voornaamste stad van Waals-Brabant (*le roman pays de Brabant*) is geweest.

Volgende sprekers brengen vrijdag een bijdrage:

prof. dr. G. MARNEF (Univ. Antwerpen), voorzitter van de Stichting, Prof. dr. Cl. BRUNEEL (Université catholique de Louvain) : *Les abbayes et monastères urbains dans l'histoire du Brabant*; Dr S. BOFFA (Musée communal de Nivelles) : *L'abbaye et la naissance d'une ville. Les cas de Nivelles et de Gembloux*; De heer F. CHANTINNE (Direction de l'Archéologie, DGO4, SPW) : *De la villa au burgus : réflexions sur les recherches archéologiques récentes de l'abbaye de Nivelles*; De heer D. GUILARDIAN (ULB/archivaris OCMW Brussel) : *Quelques aspects liées à l'implantation des hôpitaux urbains dans le duché de Brabant, et en particulier à Bruxelles*; Mevr. D. GERMONPREZ (Univ. Antwerpen) : *De wereldlijke en devotionele opbouw van de Brabantse stad. De impact van de staat op de religieuze infrastructuur en identiteit in Antwerpen tussen 1599 en 1621*.

Op zaterdag spreken Prof. dr. Th. COOMANS (KU Leuven) : *Les couvents sécularisés à Bruxelles et à Anvers : facteurs de transformation urbaine au début du 19e s.* ; Dr A.J.C. VAN LEEUWEN (historicus, Cultuurdienst Provincie Noord-Brabant) : *Kloosters in Noord-Brabant in de eenentwintigste eeuw*; De heer S. Van LANI (archivaris, Museum en Abdij van Park, Heverlee) : *Een nieuwe toekomst voor een eeuwenoude erfgoed site: de restauratie en herbestemming van de norbertijnenabdij van Park-Heverlee in Leuven*; ir. Marcel W. MUSCH (Faculteit Bouwkunde, TU Eindhoven) : *Functionele aspecten van de herbestemming van stedelijk religieuze erfgoed-gebouwen*; Slotbeschouwing door Prof. Dr. E. BOUSMAR (Univ. Saint-Louis, Bruxelles)

Inschrijven gebeurt door een e-mail te zenden aan musee@nivelles.be met opgave van naam, voornaam, functie of hoedanigheid en adres. Alle geïnteresseerden zijn welkom.

Overlijden mevr. Bie De Vel

Op 30 juni ll. overleed mevr. Bie De Vel (°21 april 1943), één van onze trouwste leden. Samen met haar echtgenoot Jean Verwaest was zij bijna steeds aanwezig op de lezingen en andere activiteiten van de Kring. Bij openingen van tentoonstellingen en andere activiteiten van TRAM 41 was Bie De Vel een graag geziene gast. Bovendien was zij lid van andere Kempische erfgoedverenigingen en socio-culturele groeperingen zoals bijvoorbeeld Probus, de Zilveren Passer, Actueel Denken, ...

Velen kennen haar als museumgids in de stedelijke musea van Turnhout, vooral dan het Taxandriamuseum en het Speelkaartenmuseum. Haar tweetaligheid en ongedwongen, maar vakkundige gidsstijl maakten haar bij vele bezoekers geliefd. Bie was één van de eerste stadsgidsen en leidde zo honderden bezoekers doorheen haar beminde geboortestad. Het Kempisch erfgoed lag haar nauw aan het hart. De sterke (familie)band die Bie had met de Nazarethkapel zorgde er voor dat ze ijverde voor de restauratie ervan, tot hiertoe jammer genoeg zonder afdoend resultaat. Vol trots bewoonde ze sinds anderhalf jaar de oude dekenij in de Warandestraat.

Als gediplomeerd beeldend kunstenaar (Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Antwerpen) maakte zij vele tientallen beelden uit keramiek, terracotta en brons in een geheel eigen stijl. Vele jaren deed zij extra ervaring op aan de Turnhoutse academie. Af en toe exposeerde ze haar kunstwerken, o.a. bij de vorige edities van Kempart toen ze haar atelier en beeldentuin in het Hazepad in Merksplas openstelde.

Kortom, Bie De Vel ademde kunst, geschiedenis en cultuur. We zullen haar hard missen...

Bert Hendrickx

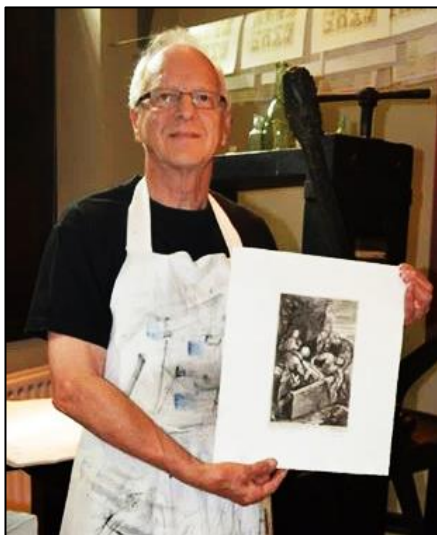
Historische sprokkels

- Bestuurslid Hendrik Dirx wees ons in juli op een interessant aanbod voor de Taxandriacollectie.

Door de verhuis van een kennis van hem, moest noodgedwongen een begin 20ste-eeuws rechtopstaand weefgetouw op zoek naar een nieuwe eigenaar. Het werktuig zal binnenkort op de zolder van het Taxandriamuseum dienst doen als demonstratiemodel om de weeftechniek aan kinderen uit te leggen. Een ideale schenking!

- Dhr. Wim Moonen meldde ons dat bij afbraakwerken, naast restaurant AMU in de Patersstraat 79, de vorm van een oud tipgeveltje te voorschijn is gekomen, dat al enkele honderden jaren oud moet zijn.

- Alain Vanhove, gewaardeerd medewerker in het Turnhoutse stadsarchief, deed enkele maanden geleden een uitzonderlijke ontdekking in de Wetenschappelijke Bibliotheek Taxandria. Bij de inventarisatie en beschrijving van de 'Oude drukken' in de collectie vond hij in een oude ladekast vijf 17de-eeuwse koperen drukplaten met daarop contrareformatorische taferelen. De meeste platen zijn van de hand van de Antwerpse graveur Cornelis Galle.

Eén van de drukkers van het Speelkaartenmuseum, Johan Van dorsselaer (zie foto), heeft de platen proper gemaakt en van twee ervan enkele afdrucken gemaakt op etspapier. Deze afdrucken zullen als relatiegeschenk gegeven worden.

Het volledige verhaal vindt u op de objectfiche van juli-augustus van TRAM41.

- Educatief pakket 'Oorlogsbinken': Zes studenten van de lerarenopleiding Thomas More Turnhout verzamelden de voorbije maanden in het Stadsarchief informatie over zes Turnhoutenaars. Zij onderzochten hoe deze personen de Eerste Wereldoorlog beleefden. Dit resulteerde in een educatieve pakket voor elke graad van het lager onderwijs.

Een waar geschenk voor alle onderwijzers, want elk pakket bevat zowel lesmateriaal als achtergrondinfo. Vanaf september te reserveren in het Stadsarchief!

- Inforborden locaties TRAM 41: Sinds deze zomer zijn de meeste bezienswaardigheden in Turnhout vergezeld van een infobord. Aan de invalswegen en grote parkings prijken onthaalborden die toeristen wegwijs moeten maken. Ook de locaties van TRAM 41, zoals het Taxandriamuseum, zijn aangeduid. De borden geven foto's van het interieur en algemene info over het museum in vier talen.

- Enkele maanden geleden werd opgeroepen om via het crowdfundingproject 'Geef de Turnhoutse begijnen een stem!' geld te doneren om het unieke, 16de eeuwse processionale van het Begijnhofmuseum te laten digitaliseren. Midden september heeft de Alamire Foundation samen met Lynda Sayce de koe bij de horens gevat en het processionale gedigitaliseerd. Hierbij willen we de donateurs nogmaals hartelijk danken.

o.a. op basis van gegevens TRAM41

Erfgoed in de media en op het internet

- Op <https://www.rijksmuseum.nl/nl/> (ga naar 'zoeken in de collectie' en geef als zoekterm 'Turnhout' in) vindt u hoogwaardige kleurencans van een honderdtal 'mannekesbladen' van de bekende Turnhoutse drukkers. Door stevig in te *zoomen*, kan u de fijnste details bekijken.
- De Belgische bisdommen en het Rijksarchief hebben parochieverlagen uit de Eerste Wereldoorlog gedigitaliseerd en online gezet. In het voorjaar van 1919 kregen alle Belgische pastoors een vragenlijst die als leidraad voor een oorlogsverslag uit hun parochie moest dienen. De verslagen werden per bisdom ingezameld en zouden tot stof van een gedenkboek dienen, maar om allerlei redenen is dat nooit verschenen. Van de meeste parochies is een dergelijk verslag bewaard. Zie hiervoor: <http://search.arch.be/nl/tips/132-oorlogsverslagen-wo-i>
- The Belgian War Press (<http://warpress.cegesoma.be/nl>) leidt u binnen in de wereld van honderden Belgische kranten die gedurende de twee wereldoorlogen in het geheim werden geschreven, gedrukt en verspreid. Tot op vandaag zat deze clandestiene pers verborgen in vele archieven, bibliotheken en documentatiecentra. Op initiatief van het CEGESOMA en gefinancierd door Belpo werden deze kranten gedigitaliseerd. Zo kan u ze vandaag van bij u thuis lezen en doorzoeken. Dat kan ook voor de gecensureerde pers uit de Eerste Wereldoorlog.
- Sinds juni zijn 50.000 Nederlandse liedteksten online te bekijken: *Dutch Songs Online*. Het gaat onder meer om volksliederen, geuzenliederen, psalmen en kerstliederen, marktzingen, zeemannsliederen en kinderliedjes van voor het jaar 1900. Aan de digitalisering is vijf jaar gewerkt. Het is een project van de Universiteit Utrecht, het Meertens Instituut van de KNAW en de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (DBNL). De 50.000 liedteksten zijn toegankelijk gemaakt via de website van de Nederlandse Liederbank (www.liederenbank.nl) en de website van de DBNL (www.dbnl.org). Deze twee websites zijn met elkaar verbonden waardoor per lied zoveel mogelijk informatie bijeen wordt gebracht. Ook is een groot aantal scans van oorspronkelijke liedbundels opgenomen.

Zo zijn er bijvoorbeeld maar liefst 150 verwijzingen naar 'Turnhout' in deze databank!

- www.1418fotograven.com is het resultaat van twee jaar opzoekingen, verzamelen van gegevens en fotosessies op meer dan 200 begraafplaatsen in binnen en buitenland. De website bevat op dit ogenblik gegevens van 20.367 gesneuvelde van de Eerste Wereldoorlog, waarvan een foto van hun individuele graven (tegen een kleine betaling) te bekomen is.
- Op <http://database.documentatiegroep40-45.nl/> kunt u zoeken naar diverse Nederlandse personen m.b.t. de Tweede Wereldoorlog. Deze database heeft tot doel om hulp te bieden bij het zoeken naar personen. Familieleden, veteranen, studenten en scholieren kunnen in deze database die geheel gebaseerd is op openbare bronnen meer informatie vinden over bijvoorbeeld verzetsmensen en militairen. De database bevat op dit moment meer dan 50.000 namen. Voor België bestaat o.a. <http://www.praats.be/gefusilleerdenw02.htm>
- Het *Digitaal Oorkondenboek van Noord-Brabant (DONB)* is een project van de Stichting Brabantse Bronnen. <http://www.donb.nl/> is een vervolg van het gedrukte *Oorkondenboek van Noord-Brabant (ONB)* tot 1312. Tot op heden zijn twee delen van het ONB gepubliceerd: *Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312. I De Meierij van 's-Hertogenbosch* en *Oorkondenboek van Noord-Brabant tot 1312. II De heerlijkheden Breda en Bergen op Zoom*. Het DONB zal vooralsnog uitsluitend in digitale vorm beschikbaar zijn en vormt een *work in progress*. Vanaf 2010 worden de oorkonden na afronding van de bewerking onmiddellijk aan de database toegevoegd en gepubliceerd. Deze database zal op termijn, bij de afsluiting van het project, ca. 750 oorkonden bevatten van de voormalige Hollandse gebieden met de heerlijkheden Heusden en Altena, de oorkonden van de heerlijkheden Cuijk, Ravenstein, Megen, Boxmeer en Bokhoven en van het supplement op deel I.

Voorproefje databank Belgische vluchtelingen tijdens de Eerste Wereldoorlog in Tilburg

A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z	M
VLUCHTELING UIT BELGIË.																										
Familienaam <i>Gaustemant</i>																										
Voornaam <i>Louis</i>																										
Datum en plaats van geboorte <i>10 december 1910 Breda</i>																										
Woonplaats in België <i>Breda</i>																										
Datum van aankomst in Tilburg <i>10 oktober 1918</i>																										
Waar gehuust is deze gemeente <i>Breda</i>																										

Met enkele andere vrijwilligers van Erfgoedcel Noorderkempem heeft bestuurslid van Taxandria, Gib Van der Celen, in samenwerking met Archief Tilburg de individuele fiches van vluchtelingen in Tilburg tijdens WO I in een database

gezet. Er werden gedurende de jaren 1914-1918 in Tilburg verschillende kaartsystemen gebruikt om de binnenkomende Belgische vluchtelingen te registreren. De eerste serie, bestaande uit kleine gele kaarten, staat nu online.

Enkel via het voorlopig moeilijke webadres (enkel zo kan je het voorlopig bereiken...) http://www.regionaalarchieftilburg.nl/zoeken-in-databases/genealogie/resultaten/q/persoon_rol_s_0/0/q/persoon_rol_s_1/0/q/zoekwijze/s/q/plaats_t/0/q/akte_type_short/em_a kom je aan een schat aan informatie over Belgische vluchtelingen tijdens de Eerste Wereldoorlog in Tilburg. Wanneer u op een naam gaat staan en deze aanklikt, dan krijgt u de hele fiche met de geboortedatum en -plaats.

Momenteel is de ploeg onder begeleiding van Cor Vanistendael en Stijn Marinus begonnen met de “familiefiches” (met meer namen) in database te zetten.

Alles zal mettertijd online beschikbaar worden.

Transcriptie brief van Maria van Brabant, 18 augustus 1394

*Stadsarchief Turnhout
Oorspronkelijk op perkament.
Diets. 30 x 12,7.
Perkamenten staart met zegel in
rood was.*

Wij, Maria van Brabant, bi der ghenade gods Hertoginne van Ghelre ende Grevinne van Zutphene maken kond alle luden dat wij aenghesien menighe griefen die onsen goide lude van onser vriheit van Turnout ons langhen tijt ghedaen hebben ende noch daghelijcs sijn doende soe dat wij hen dair inne billic gonstich moeten wesen, hebben om hoeren ghemeine orboir ende profyt voirt te setten ende te vermeerderen een halle doin maken die tot Turnout op die marct zudewart van der kercken dair setten die welke wij onsen lude van Turnout mit den gronde dair sy op steet verpacht hebben omme sesse goede oude grote tornoyse thans erfelic chyns ons ende onsen erfghenamen na ons comende dair af alle jair op Sinte Dyonys dach in octobri te betalen mit alselken vorwarden dat die van Turnout die voirs halle selen hebben, besitten ende vrilic ghebruken tot hoeren meesten ghemeine orboir ende hoers selfs ordinacie ende goet duncken sonder ons of ieman van ons wegghen des te versoecken of te vraghen sonder arghelist tot ewighe daghen.

In kennissen des hebben wij onsen seghel aen desen openen brief doen hanghen. Ghегheven opten achtiende dach in augusto int jair ons heren dusent driehondert vire ende tneghentich

Transcriptie door Jef Van den Bergh

75 jaar geleden: Koning-keizerschieting in Rijkevorsel

Om de drie jaar gaat er bij de Sint-Jorisgilde uit Rijkevorsel de koningschieting door met de kleine kruisboog. Gezien René Plezier reeds twee maal achter elkaar de koningsvogel naar beneden schoot maakte hij nu kans om zich tot keizer te kronen.

Op zondag 20 oktober ging de driejaarlijkse koningschieting door in de weide van L. Eelen. Te 13.00 uur waren de gildebroeders aanwezig in het lokaal vanwaar de Koninklijke fanfare 'Vermaak na Arbeid' hun naar Gammel met een flink deuntje zou voorafgaan. Voor de schieting een aanvang nam, werden aan de gildebroeders de richtlijnen verstrekt en bij lottrekking de volgorde bepaald van de 36 deelnemers. De vogel werd door de aftredende koning en de knaap op de wip geplaatst. Eerst mochten de genodigden een ereschot lossen. Dit was echter maar voorspel en meer bedoeld om wat zaad (geld) in de beurs te krijgen, want wie een ereschot doet moet de beurs 'spekken'. Stilaan werd de spanning merkbaar. Wat met René? Zou hij keizer (kunnen) schieten? Volgens aloud ge-

bruik krijgt de aftredende koning drie voorkeurschoten. Tweemaal schoot hij rakelings naast. Het derde schot was het goede schot dat onder daverend applaus de vogel trof en naar beneden deed tuimelen. Dit schot promoveerde René Plezier tot keizer. Een gebeurtenis waar de Sint-Jorisgilde uit Rijkevorsel reeds vier eeuwen op wachtte. Uit handen van de hoofdman ontving de keizer de keizerstaf en werd hem de sluier omhangen. De burgemeester kroonde hem vervolgens met de lauwerkrans en beloofde een plechtige viering iets wat door de gildebroeders gul werd onthaald. Na de koningschieting ging de gilde in groep terug naar de gildekamer. Aan de inkomdeur gekomen heeft de alferis de vlag gespreid voor de keizer die als eerste binnenging om de viering verder te zetten.

*Bron: persbericht: De Gazet van Hoogstraten
bewerking: Frans Snijders*

Bespreking van Revolutie op de koperplaat Repertorium van politieke prenten tijdens de Brabantse Omwenteling 1787-1792

In 2012 verscheen een vernieuwende studie over de Brabantse Revolutie van 1788-1792. Omwille van de slag van Turnhout in oktober 1789 is dit boek ook belangrijk voor de geschiedschrijving van onze stad.

De invloed van deze mislukte opstand is niet te onderschatten: in het verzet tegen of de steun aan Jozef II hebben zich in de Zuidelijke Nederlanden voor het eerst politieke opinies gevormd bij een belangrijk deel van de bevolking. De onderlinge kampvorming leidde tot levensbeschouwelijke tegenstellingen die later de Belgische politiek zouden gaan domineren. De namen van de aanvoerders zoals Hendrik Van der Noot of generaal Van der Mersch klinken nog altijd bekend in de oren. Ook nationale symbolen van het latere België zoals de Belgische leeuw, de driekleur en de wapenspreuk 'Eendracht maakt macht' zijn afkomstig uit de Brabantse Omwenteling. De motor achter deze bewustwording was een ware stortvloed aan drukwerk van

duizenden politieke gekleurde publicaties zoals pamfletten, brochures en traktaten. Naar schatting zijn er vanaf 1784 zo'n 5.000 van verspreid. Vaak waren deze grafisch van vorm, zoals houtsnede ets of kopergravure. Deze prenten vormen het onderwerp van dit boek: ze zijn geordend en beschreven in een repertorium, dat wordt vooraf gegaan door een verkennend onderzoek naar hun inhoud, graveurs en uitgevers. Het is een herwerkte versie van de eindverhandeling geschiedenis die auteur Stijn Van Rossem in 2004 voorlegde aan de KU Leuven.

Het geheel wordt voorafgegaan door een inleiding van wijlen emeritus hoogleraar Jan Roegiers. Hij brengt een korte analyse van de bestudeerde prenten. Vaak waren deze technisch van povere kwaliteit en

beeldden ze dikwijls slechts één persoon af. De omvangrijkste categorie waren propagandaprenten: allegorische en symbolische voorstellingen om bvb. de kerkpolitiek van Jozef II te hekelen of om de opstandelingen moed in te spreken. Ze werden verspreid om de bevrijding, de nationale eenheid, overwinningen of verslagen tegenstanders uit te beelden. De prenten waren bedoeld voor de hele bevolking, zeker ook voor de ongeletterden, en gaven een duidelijk beeld van de tegenstellingen die er bestonden tussen de zogenaamde (vooruitstrevende) vonckisten en de meer behoudsgezinde statisten.

Het tweede deel van *Revolutie op de koperplaat* is een uitvoerige inleiding door de auteur op het repertorium van de verzamelde prenten. Na een inleiding over het ontstaan en geschiedenis van de politieke prent brengt hoofdstuk 1 'Van verzet tot verzoening' een inhoudelijke analyse. Dit deel is chronologisch opgebouwd. Telkens brengt de schrijver het verhaal van de behandelde episode en bespreekt de politieke prenten die toen zijn uitgebracht. Hij omschrijft de Brabantse Omwenteling daarbij als 'Het Lelijke eendje' omdat ze mislukte en de geschiedschrijving er nog maar redelijk weinig aandacht voor heeft gehad. Dit geldt alvast niet voor Turnhout: in 1989 verscheen immers de boeiende bundel 'Turnhout den eersten troost der staten'.

Tijdens de fase 'Van verzet tot opstand' (1787-1789) was de algemene sfeer één van tevredenheid en vreugde. Verzetsleider als Van der Noot en Emmanuel Marie De Cock worden vaak afgebeeld in sfeer van verheerlijking. De Oostenrijkers worden uiteraard zeer negatief in beeld gebracht. In een volgende fase 'Van revolutie tot natie (1789-1790)' kadt de slag van Turnhout. 'Deze overwinning heeft een enorme weerklank. Het zorgt voor moed en hoop bij de patriotten en verhoogt de desertie in het Oostenrijkse kamp'. (p. 45).

Een bekende uitbeelding van de slag is 'De Jonge held van Turnhout'. Ze wordt besproken op p. 267. 'De jonge held van Turnhout' was een verzonnen scène uit de slag van Turnhout. Een jongen biedt de commandant van de patriotten een buitgemaakte degen aan, terwijl de strijd nog bezig is. Een patriot draagt een standaard met de Brabantse leeuw. Het verhaal past in de mythevorming van de overwinning als een goddelijk mirakel. Generaal Van der Mersch, aanvoerder van de patriotten in Turnhout, is enorm geliefd en vereerd en wordt dan ook vaak afgebeeld. Ook de onderlinge onenigheid tussen statisten en vonckisten is duidelijk af te leiden uit de prenten.

Het repertorium van Revolutie op de koperplaat bevat beschrijvingen van 389 politieke prenten over de Brabantse Omwenteling.

De laatste fase van de opstand 'Van vergelding tot verzoening' (1790-1792) staat in het teken van het aanduiden van de schuldigen voor

de mislukking en verheerlijking van hen die gevallen zijn voor de goede zaak.

Hoofdstuk II 'Grafische kunstenaars en hun opdrachtgevers' doet o.a. een poging om de makers van de vele anonieme prenten te identificeren. Ook bespreekt hij enkele uitgevers van de bedoelde prenten. Tot slot wijdt hij enkele bladzijden aan de Brabantse Omwenteling in het buitenland. Ook in Frankrijk en elders volgde men immers de opmerkelijke gebeurtenissen in de Zuidelijke Nederlanden. Hoofdstuk 3 gaat over de beeldtaal van de Brabantse Omwenteling. Zo was de leeuw alom tegenwoordig. Daarom behandelt de auteur nadrukkelijk de uitbeelding van de dierenwereld. Opmerkelijk was ook het 'beeldconservatisme': de symbolen van de vijand en de vijand zelf werden nl. ook vaak afgebeeld. Dit maakte duidelijk wat men precies wilde bestrijden en vernietigen.

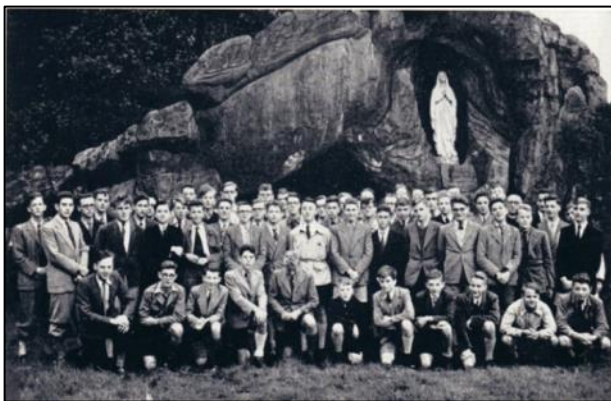
Als besluit stelt Stijn Van Rossem onder andere vast dat de politieke prenten dikwijls eenvoudig waren, zowel qua druktechnieken als qua inhoud. De periode voor het uitbreken van de opstand was inhoudelijk de rijkste en bond op een vindingrijke manier de strijd aan met de Oostenrijkers. Dit deel rondt af met biografieën van de belangrijkste betrokkenen. Het is erg handig bij de lectuur van de boeiende uiteenzetting.

Stijn Van Rossem en Jan Roegiers. *Revolutie op de koperplaat. Repertorium van politieke prenten tijdens de Brabantse Omwenteling 1787-1792*. Leuven, 2012, Uitgeverij Peeters, 570 p.

Sam Van Clemen

De omgeving van de Lourdesgrot die vroeger toebehoorde aan het Sint-Jozefcollege is in juni in ere hersteld. Bomen werden gekapt, struikgewas werd verwijderd, hagen werden aangeplant, een brug werd geplaatst over een beekje en er werd een wandelpad in steengruis aangelegd. Het is nu mogelijk om langs de grot en door de weiden via de Stoktsedriesen tot aan de Oude Beersebaan te stappen.

Op de foto hiernaast (van de “Mariacongregatie” in de jaren 1950) ziet u het originele Mariabeeld.

Dhr. Luc Bortels, algemeen directeur van het Sint-Jozefcollege liet ons via schepen Marc Boogers weten dat na de aanleg van de Ring

het Mariabeeld een drietal keer door de school werd vervangen, maar telkens door onbekenden werd vernield.

In de nabije toekomst wordt (waarschijnlijk) een nieuw beeld geplaatst. Traliewerk kan dan best voorzien worden...

Turnhout en de Grote Markt. De geschiedenis archeologisch bekeken opnieuw verkrijgbaar

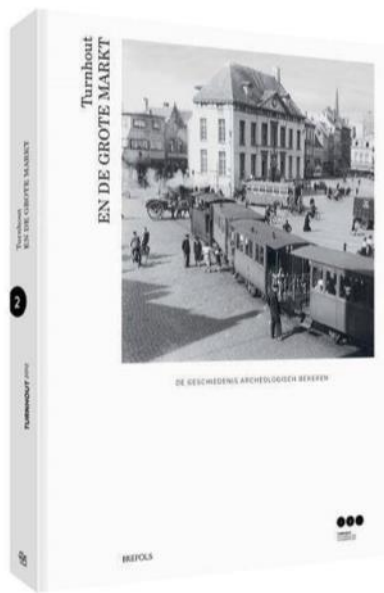
Het alom geprezen boek van bestuurslid Bert Tops en Stephan Delaruelle “Turnhout en de Grote Markt. De geschiedenis archeologisch bekeken” is opnieuw verkrijgbaar bij Brepols (<http://www.brepols.net/>).

In 2012 was dit boek in een wip uitverkocht. Wil u nog een exemplaar, kan u best snel zijn...

Vele werken in en rond het stadshart van Turnhout geven archeologen de kans om allerlei hypothesen over de geschiedenis van de stad aan de werkelijkheid te toetsen. De resultaten zijn verrassend. Wat was er voor Turnhout stad was? Wat zijn de gevolgen van de stichting? De opgravingen op de Grote Markt, de Jacobsmarkt, aan de oostrand en elders leveren voorheen ongekende elementen op.

Het archiefonderzoek van Bert Tops voedt deze ongekende stukken met de historische achtergrond van hertogelijke beslissingen en stedelijke documenten.

Integrale kleurendruk, ruime illustratie van archeologisch materiaal en historische documenten.

Recensie Reisgids naar de Eerste Wereldoorlog van Sam Van Clemen door Jef Abbeel

In 2014-2018 herdenken we in België en vele andere landen de Eerste Wereldoorlog. Tegelijk zijn er, verspreid over heel het land, veel monumenten die ons er dagelijks aan herinneren: bunkers, forten, standbeelden, begraafplaatsen, musea, stukjes dodendraad, wandel- en fietsroutes. Dit boek dateert van 2008, maar is nu herzien en heruitgegeven. Het zit zeer logisch en chronologisch in elkaar.

Hoofdstuk I schetst de Belgische defensie vóór 1914. Op voorstel van genieofficier Brialmont (1821-1903) begon de regering al in 1859 de havenstad Antwerpen te versterken met forten en andere obstakels. De Frans-Duitse oorlog van 1870 bracht Brialmont ertoe om vanaf 1888 ook de Maasvallei te voorzien van deels ondergrondse forten rond Luik en rond Namen. En rond Antwerpen kwam vanaf 1878 een tweede en vanaf 1908 een derde fortengordel. Vervolgens schetst Van Clemen de context waarin de oorlog kon ontstaan, de aanleiding en het verloop. Hierbij wordt duidelijk aangetoond dat Duitsland op 4 augustus 1914 eerst via Luik naar Frankrijk wilde doorstoten. Op 24 augustus trok het Frankrijk binnen.

In diezelfde maand beginen de Duitsers ook onnodig veel wreedheden op burgers in o.a. Visé, Mélen, Aarschot, Leuven, Dinant, Tamines. 5.500 burgers werden omgebracht in de eerste twee oorlogsmaanden en de prachtige bibliotheek van de Leuvense universiteit werd vernield. Een kaartje op p. 44 geeft 54 plaatsen aan waar wreedheden werden begaan. Dan volgt de reisgids naar o.a. Aarschot, Andenne, Mons, Breendonk, Chaudfontaine, Dinant, Kessel, Leuven, Wilrijk. Deze plaatsen staan in alfabetische volgorde, niet geografisch gegroepeerd.

Hoofdstuk II gaat over de bezetting : de vlucht van meer dan een miljoen Belgen naar Nederland en evenveel naar Frankrijk en Engeland. 105.000 Belgen bleven gedurende vier jaar in Nederland wonen. 32.000 Belgische militairen die deserteerden, werden er in lege kazernes ondergebracht. België kreeg Moritz von Bissing (1844-1917) als gouverneur-generaal. Hij was enkel aan de Duitse keizer verantwoording verschuldigd. Samen met de activisten, vernederlandste hij de Gentse universiteit, die in 1916-1917 43 professoren en slechts 140 studenten telde en in 1917-1918 resp. 70 en 417. Na de oorlog werd dit weer ongedaan gemaakt.

Het verzet werd geleid door Kardinaal Mercier, die het waagde om de Duitse bezetter openlijk te veroordelen in verscheidene herderlijke brie-

ven. Verder passeerden vele duizenden jongemannen de Nederlandse grens, om zich bij het Belgisch leger te voegen. Mede daarom sloten de Duitsers in 1915 de grens af met een elektrische draad. Er was ook een anti-Duitse spionagedienst.

Bij de reisgids naar de bezetting staan onder meer het Belgenmonument in Amersfoort, drie stukjes gereconstrueerde dodendraad, begraafplaatsen en bunkers.

Hoofdstuk III handelt over het IJzerfront, voor ons het symbool van WO I. De auteur beschrijft het ontstaan, de organisatie, de Frontbeweging en haar acties voor gelijkberechting van de Vlamingen. De reisgids naar het front zal wel het meest succes kennen : elke school en vele verenigingen trekken er nu naartoe. Hij bevat o.a. kerkhoven, de Dodengang, musea, kapellen en beeldhouwwerken.

Hoofdstuk IV vertelt over de even belangrijke geallieerde frontsector rond Ieper en de veldslagen die daar en bij Mesen uitgevochten werden. De meer dan 120 Britse kerkhoven staan hier al bij het oorlogsgebeuren (226-228) in plaats van bij de reisgids. Maar in dit deel blijven er genoeg over. Verder ook bunkers, monumenten zoals dat voor de Canadese legerarts John McCrae (1872-1918), die “In Flanders Fields” dichtte. Verder huizen zoals de Britse soldatenclub Talbot House. Bij het Studentenfriedhof van Langemark, dat met 44.000 doden het grootste is na Menen, lezen we terecht dat slechts 18 % van hen student was en dat het zingen van het Deutschlandlied een moeilijk uit te roeien fabel is (264-265). Tyne Cot in Passendale is met 11.957 grafstenen het grootste Britse soldatenkerkhof in heel de wereld (274-276). Het is genaamd naar een plaatselijk schuurtje (cottage) en de Engelse rivier de Tyne. Ook het dorpje Ploegsteert net over de taalgrens is rijkelijk voorzien van Britse gedenktekens.

Hoofdstuk V beschrijft de bevrijding en de nasleep daarvan. De auteur hecht groot belang aan de intrede van de VSA in de oorlog voor het keren van de krijgskansen. Vanaf augustus 1918 kwam het front in Frankrijk in beweging en vanaf 16 oktober dat aan de IJzer. Op 11 november stond het Belgische leger nabij Gent en het Britse in Mons. De menselijke verliezen in België waren beperkt tot ca. 49.000, maar de materiële schade was groot, niet enkel in een zone van 60 bij 20 km in de frontstreek, maar ook in Leuven, Dinant en andere steden. De wederopbouw gebeurde grotendeels op Belgische kosten.

Bij de reisgids naar de bevrijding staan monumenten zoals het Graf van de Onbekende Soldaat en het Legermuseum in Brussel, huis Doorn bij Utrecht, waar keizer Wilhelm II verbleef van 1919 tot zijn dood in 1941. Verder het In Flanders Fields Museum, de Menenpoort (gebouwd door de Britten), de IJzertoren, de heropbouw van Leuven e.a..

Het boek eindigt met interessante bijlagen : een lange alfabetische lijst van gemeenten waar in 1914 minstens tien burgerdoden vielen; een nog langere lijst (21 p.) van gemeenten die kerkhoven hebben met doden uit de 1° W.O.; ze allemaal bezoeken, lijkt wel een eindeloze zaak. Dan volgen nog een stevige bibliografie, fotoverantwoording en een zeer gedetailleerd register met alle plaatsnamen die ook maar ergens in het boek vermeld worden.

De auteur heeft een enorme krachttroer geleverd om al deze informatie bij elkaar te brengen. De vele foto's, het werk van de uitgeverij, zijn helaas van erg matige kwaliteit. Bij sommige namen zoals The Great China Wall (326) vonden we geen taalkundige verklaring. Soms gebruikt de auteur onterecht een doelzin : McCrae werd ziek, "om vier dagen later te overlijden" (255) of vele Britse soldaten vertrokken langs de Menenpoort naar het front "om nooit meer terug te keren" (356).

Bij Turnhout, de stad van de auteur en van mezelf, mis ik het Zegepleinmonument uit 1922 voor de 130 gesneuvelden van de 1° W.O., dat toch belangrijker is dan de bunkers. Van Clemen heeft het weggelaten, omdat het niet gerelateerd is aan een concrete gebeurtenis uit de oorlog.

Los van deze details, heeft historicus Van Clemen alweer een zeer degelijk werk afgeleverd.

Referentie: Sam Van Clemen, Reisgids naar de Eerste Wereldoorlog, Uitgeverij WPG, Antwerpen / Singel, Amsterdam, 2014. 432 p.; foto's, kaarten, literatuur, registers. ISBN 978 90 233 2962 7; € 22,50.

Jef Abbeel

Diefstal te Meerle

In het weekend van zaterdag 5 en zondag 6 juli is er ingebroken in het Sint Joris lokaal van Meerle. Meerle vormt samen met de gilden van Castelné, Hoogstraten, Loenhout, Meer, Minderhout, Rijsbergen, Sprundel en Wortel het Verbond van Sint-Jorisgilden. In het zomerseizoen wordt er geschoten op een afstand van 61 meter, tijdens de winterperiode treden ook de jeugdschutters aan op een afstand van zes meter. Naast de materiële schade aan het gebouw zijn er ook twee kruisbogen gestolen waarmee geschoten wordt op een afstand van zes meter. Er wordt niet uitgesloten dat deze twee bogen te koop worden aangeboden. Dankzij de medewerking van iedereen hoopt de gilde deze bogen terug te kunnen bekomen. De twee gestolen bogen zijn van het model zoals in de foto te zien is. Reacties graag bij het bestuur van de Sint-Jorisgilde van Meerle via adri_en_jeanne@telenet.be

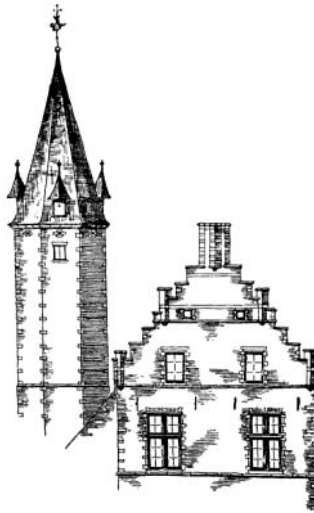
Foto (voorlopig?) onbekend nummer 18

Het stadsarchief van Turnhout bevat heel wat foto's waarvan de inhoud onbekend is.

Onderstaande foto komt uit een fotoverzameling afkomstig van de familie Daems, geschonken door Taxandrialid Paul Segers aan het Stadsarchief van Turnhout. De foto toont een *Turnhoutsche Frituur, bij Max en Co*. Wie kan meer vertellen over deze frituur. Welk gebouw zien we op de achtergrond?

Stuur uw antwoord naar taxandriavzw@gmail.com met vermelding van nummer 18. Alvast bedankt.

Met steun van de
Vlaamse overheid

